

Slovo k láskavému čitateľovi!

Jubilejné 20. číslo časopisu Kremnický letopis!

Občianske združenie SOS Kremnica vzniklo na prelome rokov 2000/2001 a hneď na konci prvého roku svojej existencie začalo vydávať špecializovaný časopis o dejinách Kremnice a jej okolia. Jeho pôvodný názov bol Kremnický rumaj. Rumaj predstavoval pomyselné dieťa, ktoré plače - „rumádzga“, pretože sa túži dozvedieť o histórii čo najviac. Od 10. čísla časopisu došlo k jeho premenovaniu na Kremnický letopis, čo malo zvýšiť jeho „serioznosť“, hlavne pri získavaní prispievateľov z okruhu profesionálnych historikov a pri získavaní finančných prostriedkov na jeho vydávanie. Do jubilejného 10. čísla prispel úvodníkom známy historik Pavel Dvořák.

Čitatelia sa za 10 rokov existencie časopisu mohli na jeho stránkach stretnúť vďaka s rôznorodými príspevkami v rozpätí od stredoveku až do 20. storočia. Ich autori boli odborníci z oblasti historickej vedy, študenti histórie i nadšenci dejín mesta. Dokonca doň prispeli aj historici zo zahraničia, konkrétne Maďarska, Českej republiky a Nemecka.

Keďže história je učiteľkou života, publikovali sme na stránkach Kremnického letopisu často odbornejšie ladené historické príspevky. Dejiny majú však aj svoju odľahčenejšiu stránku, preto sme sa snažili pravidelne zaraďovať do časopisu aj články, ktoré by čitateľa pobavili a poučili ho o histórii hravou formou. Azda si môžeme v tejto súvislosti dovoliť odcitovať výrok slávneho ruského spisovateľa Michaila Bulgakova: „Vodka myseľ rozjasní, históriu objasní...“

Veríme, že sa nám aj naďalej bude dariť vydávať časopis a že mu jeho čitatelia i v budúcnosti zostanú verní. V jubilejnom 20. čísle vám opäť prinášame za priehrštie zaujímavých tém z dejín Kremnice. Začíname príspevkom historičky Daniely Bednářovej z Kremnice, ktorá vo svojom príspevku zhodnotila prínos Kremnického rumaja pre poznanie dejín Kremnice. Ďalej nasleduje národného archívu v Bratislave v renesančnej Kremnici, článok Daniela najstaršom vyobrazení Mestského hradu interného doktoranda na Katolíckej sa rodinných zvyklostí v Lúčkach v 2. Konušovej z kremnického múzea o Vsi, príspevok kremnického zlatníka Kazimíra Zechentera-Laskomerského kremnického múzea o dejinách lyžovania v Kremnici od počiatkov do roku 1939. Číslo uzatvára článok Richarda Kafku, bývalého riaditeľa Závodu SNP v Žiari nad Hronom, o ukončení rafinácie zlata a striebra v kremnickej mincovni v roku 1956.

Dúfame, že si aj toto číslo prečítate s chuťou. Celkom na záver si dovoľím za seba i členov nášho združenia zapriať Kremnickému letopisu pri jeho výročí veľa dobrých prispievateľov a veľa vedomostichtivých čitateľov. Ad multos annos Kremnický letopis!

Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD.
predseda o. z. SOS Kremnica

Obsah

- s. 4 - 7 Daniela Bednářová: **Kremnický rumaj - časopis o dejinách Kremnice a okolia**
Kremnický rumaj – Zeitschrift über die Geschichte von Kremnica und seiner Umgebung
- s. 7 - 8 Radoslav Ragač: **Za oponou študentského života v renesančnej Kremnici**
Hinter dem Vorhang des Studentenlebens im Kremnica der Renaissancezeit
- s. 8 - 13 Daniel Haas Kianička: **Najstaršie vyobrazenie Mestského hradu v Kremnici z polovice 16. storočia!**
Die älteste Abbildung der Stadtburg in Kremnica aus der Mitte des 16. Jahrhunderts!
- s. 13 - 17 Ján Golian: **„Odniesli sme pohana, priniesli sme kresťana“ - Sonda do rodinných zvyklostí v Lúčkach pri Kremnici v 2. polovici 19. storočia**
„Wir haben den Heiden weggebracht und den Christen herbeigeholt“ - Einblick in die familiären Gewohnheiten in Lúčky in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts
- s. 17 - 22 Peter Mišík: **Rodina kremnického lekára a spisovateľa G. K. Zechentera-Laskomerského**
Die Familie des Arztes und Schriftstellers Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský aus Kremnica
- s. 23 - 25 Bohuslava Konušová: **Príspevok k dejinám starého hostinca v Dolnej Vsi pri Kremnici**
Beitrag zur Geschichte des alten Wirtshauses in Dolná Ves bei Kremnica
- s. 25 - 34 Lubica Majerová: **Z dejín lyžovania v Kremnici, od počiatkov do začiatku druhej svetovej vojny**
Aus der Geschichte des Skisports in Kremnica, vom seinen Anfängen bis zum Beginn des 2. Weltkriegs
- s. 35 - 38 Richard Kafka: **Dramatické ukončenie rafinácie zlata a striebra na Slovensku (v Kremnici)**
Dramatisches Ende der Raffination von Silber und Gold in der Slowakei (in Kremnica)

Kremnický rumaj

časopis o dejinách Kremnice a okolia

Daniela Bednářová

Cieľom tohto článku je priblížiť okolnosti vzniku a históriu časopisu o dejinách Kremnice a okolia Kremnický rumaj. Ide o prvý čisto histórii mesta Kremnice venovaný časopis, navyše vydávaný priamo v Kremnici. Treba poukázať na snahy jeho tvorcov, na zameranie časopisu, na jednotlivé čísla a témy, ktorým sa autori venujú a ktoré podávajú čitateľovi. Okrem toho je dôležité popísať jednotlivé vydané čísla, priblížiť ich obsah, tvorcov a autorov jednotlivých článkov, ozrejmiť, aký historický materiál časopis ponúka, ako aj aký je jeho prínos pre odbornú, ale aj laickú verejnosť.

Časopis Kremnický rumaj začal písať svoju históriu v decembri roku 2001, kedy vyšlo jeho prvé číslo. Keďže sa práve narodil, dali mu, pre mnohých zvlášť, meno rumaj. Rumaj, čo znamená „malý nezbedný krikľuň a šibal, ktorý túži vedieť o minulosti viac a viac a dáva to aj poriadne najavo“. Cieľom autorov Kremnického rumaja sa stalo sprítomňovanie atraktívnej minulosti mesta Kremnice a jeho blízkeho okolia. Mesta, ktoré azda na každom kroku dýcha históriou a disponuje veľkým množstvom nielen architektonických a umeleckých pamiatok, ale aj bohatstvom historických udalostí. Dôležitým aspektom je, že uvedené súvislosti majú okrem kultúrneho aj svoj finančný a sociálny rozmer. Na stránkach Kremnického rumaja sa čitateľ postupne mohol oboznámiť s historickými pamiatkami mesta Kremnica a jeho dejinami. Snahou tvorcov Kremnického rumaja bolo: „*prinášať čitateľovi čo najširšiu a najpestrejšiu paletu významných, ale aj každodenných historických udalostí, ktoré sa viažu na slobodné kráľovské a hlavné banské mesto Kremnicu.*“

Vydavateľom nového periodika sa stalo občianske združenie Spojme občianske sily – SOS – Kremnica (dnes SOS Kremnica), ktoré vzniklo na začiatku roku 2001. Zámerom členov združenia je postupné mapovanie a predovšetkým odborné spracovávanie historických pamiatok mesta Kremnice a okolia, ako aj získavanie a sumarizovanie poznatkov o kremnických dejinách.

Pri tvorbe periodika jeho tvorcovia vychádzali v prvom rade z materiálov a prameňov nachádzajúcich sa priamo v Kremnici, hlavne tých, ktoré sa nachádzajú v Národnej banke Slovenska – Múzeu mincí a medailí Kremnica, v Štátnom archíve B. Bystrica – pobočka Kremnica a na Pamiatkovom úrade. Veľmi cenné materiály a pramene získavali priamo od obyvateľov mesta Kremnica, od generácie pamätníkov, za pomoci ktorých sa dajú veľakrát získať veľmi cenné informácie.

Hlavným tvorcom a iniciátorom vzniku periodika sa stal historik a zároveň aj predseda občianskeho združenia SOS Kremnica Daniel Kianička (od prelo-

mu rokov 2011 a 2012 Daniel Haas Kianička), ktorý je absolventom Univerzity Komenského - Filozofickej fakulty v Bratislave, kde študoval dvojodbor archívniectvo a história a doktorandského štúdia na Historickom ústave Slovenskej akadémie vied. Od roku 1998 pracuje v NBS-Múzeu mincí a medailí Kremnica ako správca fondu medailí a historik. Na prelome rokov 2004 a 2005 absolvoval semestrálny študijný pobyt na Univerzite Viedeň - Inštitúte pre numizmatiku a peňažné dejiny. V rámci svojej práce sa zameriava na dejiny mesta Kremnice v širších stredoeurópskych súvislostiach. Jeho veľmi blízky a profesionálny vzťah a prístup k histórii, predovšetkým k histórii mesta Kremnica, je cítiť z každého nového čísla periodika.

Prvé číslo Kremnického rumaja vyšlo v decembri 2001. Bolo venované mineralógii a baníctvu mesta Kremnica, kremnickému zlatu, dejinám bicyklovania v Kremnici, špitálskemu kostolu. Najčítanejším článkom a exkluzívnou reportážou sa stal článok Návšteva cisára Františka Lotrinského v Kremnici. Keďže išlo o vianočné číslo, nechýbali zaujímavé Vianočné zvyky v Kremnici a okolí, získané priamo od pamätníkov mesta.

Po prvom, veľmi pozitívne prijatom čísle Kremnického rumaja vyšlo v júni 2002 jeho druhé číslo. Čitateľ v ňom mohol nájsť v rámci v rozšíreného vydania veľké množstvo zaujímavých a aktuálnych informácií o dejinách a pamiatkach mesta Kremnice a jeho okolia a zároveň aj pestrý ilustračný materiál. Okrem členov združenia SOS Kremnica do časopisu prispeli aj kremnickí historici – laici a pamätníci ako Arpád Juriš, Július Kaštier a historici Marián Bovan zo Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici a Lucia Krchnáková zo Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici. V čísle sa dalo dočítať o archívnej knižnici v Kremnici, ktorej zakladateľom bol vtedajší archivár mesta Pavol Križko (1841 – 1902), o o hustitských vojenských výpravách a dobýjaní Kremnice husitmi v roku 1433, o cholerovej epidémii a ázijskej cholere, ktorá zasiahla Kremnicu v roku 1854, o mineralógii a najkrajšom z kremnických minerálov (antimonit), o Jánskych zvykoch v Kremnici a okolí, spracovaných na základe spomienok žijúcich pamätníkov. Július Kaštier prispel uceleným spracovaním histórie včelárstva v Bartošovej Lehôtky pri Kremnici. dozvieme sa a zoznámime

V decembri roku 2002 vyšlo prvé číslo druhého ročníka časopisu (celkovo tretie číslo). Okrem členov združenia prispel do tohto periodika aj Mikuláš Čelko, riaditeľ Štátneho okresného archívu v Banskej Štiavnici, a to článkom Peter Schaidler, jeden z kodifikátorov kremnického banského práva. Daniel Kianička prinie-

sol informácie o Banskom kongrese konanom v Kremnici v roku 1909. na záver si čitatelia pripomenuli 100. výročie úmrtia archivára a historika Pavla Križka, ktorý založil pri kremnickom archíve Mestské múzeum, ako aj 70. rokov od smrti archivára a historika Michala Matunáka, mestského archivára a správcu kremnického múzea.

V júli 2003 sa čitateľom dostalo do rúk druhé číslo druhého ročníka, v poradí štvrté číslo Kremnického rumaja. Autori v ňom mohli konštatovať, že sa v priebehu minulých dvoch rokov stal pevnou súčasťou kremnického kultúrneho života. Aj v tomto čísle nájdeme množstvo zaujímavých, veľakrát celkom neznámych údajov o dejinách Kremnice a okolia. Popri členoch združenia SOS Kremnica do časopisu prispeli aj ďalší autori - historik a žurnalista z Budapešti Botond Böttös, technik mincovne a skladateľ Arpád Juriš a kamenár Štefan Volf-Slameníkov zo Štálov. Na prvej stránke sa stretne so zakladacou listinou mesta Kremnice, od ktorej vydania uplynulo 675 rokov a ktorá bola dôležitou hybnou silou na počiatku jej veľkolepého rozvoja. Čitateľ má možnosť zoznámiť sa s latinským prepisom listiny i s rozpísanými skratkami, ako i jej najnovším slovenským prekladom. Poznania chti- vým sú určené aj ďalšie články - o živnostníkoch v meste, o finančných a právnych zástupcov kremnických františkánov, tzv. apoštolských syndikov, o voľbách parlamentného poslanca z Kremnici v roku 1877, o humorných historkách z kremnických krčiem, ale aj o nariadení mesta Kremnice o nosení šiat z roku 1707.

V januári 2004 vstúpilo vydávanie časopisu do svojho tretieho ročníka. Do prvého tohoročného, celkovo piateho a teda jubilejného čísla prispeli popri členoch združenia SOS Kremnica aj ďalší historici zo Slovenska i zahraničia - nemecký historik Martin Zückert z Freiburgu, Radoslav Ragač zo Štátneho oblastného archívu v Bratislave a Lucia Krehnáková zo Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici. Prvý z článkov sa venuje presnému datovaniu udelenia mestských výsad pre Kremnicu. Dočítať sa v časopise možno ďalej o sudetonemeckých národopiscoch v oblasti Kremni-

ce v medzivojnovom období, o dejinách kremnického streleckého spolku, ktorý má korene vo vojenskej organizácii mesta, o zavádzaní očkovania proti kiahňam v Kremnici a ostatných stredoslovenských banských mestách, o prvom riaditeľovi kremnického múzea doktorovi Ottovi Hellensteinovi, o zločine a treste v Kremnici v 17. storočí. Kremnica v minulosti disponovala svojím vlastným mestským súdom na čele s richtárom a hrdelným právom. Spomenutý článok hovorí o tom, ako mesto v praxi využívalo svoje práva, aké viedlo procesy a aké udeľovalo tretsty, vrátane popráv.

Druhé číslo tretieho ročníka vyšlo v júli 2004 a priblížilo čitateľom krátke dejiny vína v Kremnici a práva výčapu vína (kremnickí mešťania sa prirodzene popri práci venovali aj oddychu a

hodovaniu, obchodu s vínom, ktoré tvorilo každodennú súčasť života mešťanov v minulosti). Ďalšie články umožňujú nazrieť do fachu remesla kožušníkov, ako aj zoznámiť sa s vysokou úrovňou kremnického hudobného života na príklade komorskej hudby banskej a mincovnej komory v Kremnici. Prostredníctvom spomienok pôvodných obyvateľov Krahúľ sa čitateľ naučí, ako má vyzerat' poriadna zabíjačka, dozvie sa čo-to aj o dejinách slávnych kremnických dukátov a o tom, ako sa riešili konflikty a zvady v kremnických dejinách.

Štvrtý ročník odštartovalo v januári 2005 špeciálne číslo časopisu. Záujemcov zoznámuje s počtom a vzhľadom jednotlivých kremnických štvrtí, a to prostredníctvom starých obrazov a fotografií. Hlavným cieľom čísla bolo predstavenie „starej dobrej

Kremnice tak, ako si ju nepamätáme...“, ako aj „prezentácia historických stavieb mesta, celých štvrtí, ktoré už dnes neexistujú a odstránením ktorých pôvabu a historickej hodnoty stratila, žiaľ, Kremnica veľa zo svojej atraktivity a malebnosti.“ Toto mimoriadne obrazové číslo Kremnického rumaja ponúklo verejnosti možnosť preniesť sa do minulosti. V časopise boli publikované pohľadnice, fotografie a umelecké diela z fondu umenia kremnického múzea a obrazový materiál zo zbierky združenia SOS Kremnica. Čitateľ sa tak môže vďaka nim ocitnúť na Mestskom hrade, Zámockom námestí, na Hlavnom námestí – rínku, pri Dolnej bráne, alebo v hociktovej kremnickej ulici v rokoch 1867 – 1918.

Na titulnej strane druhého čísla štvrtého ročníka

Titulná strana obálky prvého čísla časopisu
Kremnický rumaj (1/2001-2002)

(celkovo teda 8. čísla), ktoré vyšlo v júli 2005, bol publikovaný obraz Gejzu Angyal, na ktorom sú vyobrazení kremnickí baníci idúci z práce. G. Angyal sa vo svojej tvorbe venoval často sociálnym témam a zaujímali ho predovšetkým kremnickí baníci, známi svojou ťažkou prácou, chudobou a podlomeným zdravím. Časopis sa v prvom článku venuje otázke pripravovanej povrchovej ťažby zlata v oblasti Šturec a úskaliam s ňou súvisiacim. Ďalej sa dozvieme, čo spájalo Kremnicu a Viedeň v stredoveku, aj keď boli súčasťou iných štátnych celkov, ako sochárski tovariši ukradli v dome kremnického mešťana Schindlera moriaka, hus a dve sliepky, ako aj niečo o remeslách a cechoch a histórii Bartošovej Lehôtky pri Kremnici.

Keďže obrázkové číslo z januára 2005 bolo veľmi úspešné, tvorcovia sa rozhodli aj v prvom čísle piateho ročníka v januári 2006 predstaviť niekoľko zaujímavých plnofarebných pohľadov na mesto v minulosti. Obrazy, kresby, fotografie a pohľadnice skombinovali s ôsmimi vybranými opismi Kremnice od konca 17. do konca 19. storočia. Tieto pozoruhodné dielka majú memoárový, cestopisný, zemepisný, geologický a historický ráz. Ide o dôležité historické dokumenty, aj keď niektoré informácie v nich majú dobový charakter, a preto ich treba brať s rezervou. Opisy sú publikované v jazyku, v ktorom boli napísané a v preklade do slovenčiny. Čo-to o Kremnici v minulosti sa môžeme dozvedieť z cestopisu anglického lekára Eduarda Browna (1685), z denníka princa Leopolda (1764), zo spomienok básnika Jána Kollára na Kremnicu (1806 – 1808), z dobových novín niečo o roku 1879, ktorý bol pre Kremnicu mimoriadne ťažký.

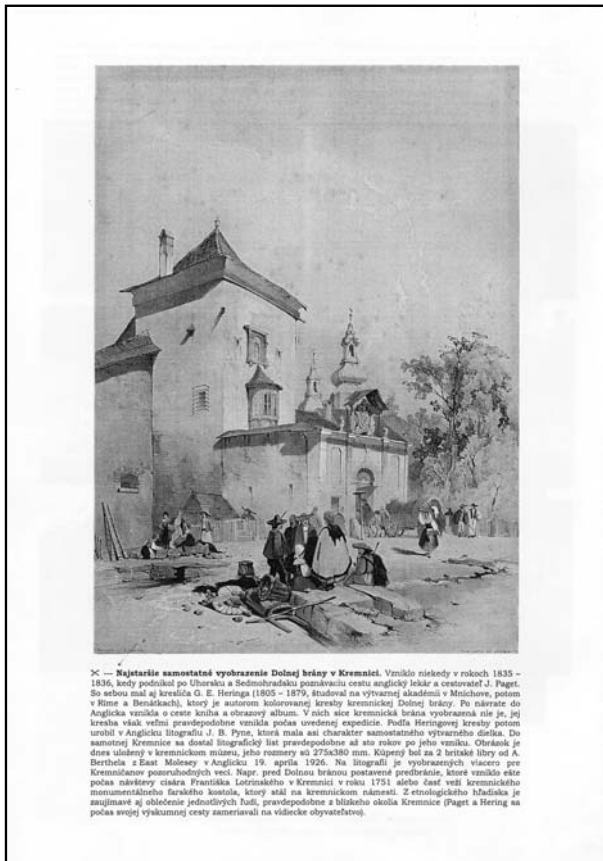
Druhé číslo v roku 2006 bolo jubilejným desiatym číslom časopisu. Pri tejto príležitosti došlo k premenovaniu časopisu. Z Kremnického rumaja sa stal Kremnický letopis. K zmene názvu viedli tvorcov viaceré dôvody. Jedným z nich bol fakt, že pôvodný názov Kremnický rumaj nehovoril jednoznačne o tom, že časopis má historické zameranie. Nový názov hovoril viac o nemeňiacej sa ambícii tvorcov vydávať časopis ako fundovaným a vyhľadávané historické periodikum, a to nielen na Slovensku, ale aj za jeho hranicami. Z tohto dôvodu má periodikum latinský podtitul *Annales cremnicienses* a tradičné resumé v cudzom jazyku pri každom článku.

Malý nezbedný krikľúň Rumaj vyrástol z plienok a stal sa z neho zapálený letopisec kremnických dejín. Jeho cieľom je prezentovať zaujímavé údaje z dejín, ako aj naplňovať zámer, „aby boli dejiny chápané nie ako nudná a zbytočná záležitosť, ale ako zdroj užitočných, pútavých a zábavných informácií o tom, čo bolo a možno ešte raz bude“. Jubilejné číslo otvára úvodník historika Pavla Dvořáka, v ktorom spomína ako ho v noci v Kremnici strašil bezhlavý rytier. Samotné príspevky zoznamujú čitateľov s kremnickou mestskou knihou, s banskoštiavnickým notárom Baltazárom Steckom, ktor-

rý mal kremnické korene, so zvláštnosťami banského súdu v Kremnici, s epitafmi nachádzajúcimi sa na Kostole sv. Kataríny v Kremnici, s továrňou na výrobu kameniny v Kremnici, s dejinami evanjelického kostola v Kremnici, ako aj s kremnickými divadelnými a hudobnými tradíciami.

Dejiny ďalších doteraz vydaných desiatich čísel časopisu Kremnický letopis by si zaslúžili, aby im bol venovaný samostatný príspevok. Autori a vydavateľ o. z. SOS Kremnica aj v nich mapovali históriu Kremnice a historických pamiatok mesta. Výsledkom ich snáh je etablovaný špecializovaný historický časopis. Jeho profesionalitu vidieť aj na príspevkoch odborných prispievateľov a tvorcov, historikov, archivárov,

muzejníkov, a to nielen domácich, ale aj zahraničných. Časopis prináša zaujímavosti z histórie mesta Kremnica a okolia, ktoré doposiaľ ešte neboli uverejnené a verejnosť o nich nemala žiadne informácie. Sú mnohokrát veľkým prekvapením aj pre samotných Kremničanov. Za všetko hovorí anketa, do ktorej sa zapojilo v meste 30 osôb: z nich 28 osôb poznalo Kremnický letopis (rumaj), 19 osôb si ho pravidelne kupuje, 6 osôb si ho prečíta v čítárni Okresnej knižnice J. Kollára, kde sú k dispozícii čitateľovi všetky doposiaľ vydané čísla a 2 osoby dokonca posielajú časopis známym do zahraničia. Vyzerá to teda tak, že sa jeho tvorcom darí naplňovať zámer, ktorý si stanovili. Kremnický rumaj i Kremnický letopis sa stali pevnou súčasťou kultúrno-spoločenského života Kremničanov, ktorí vďaka časopisu spoznávajú minulosť svojho mesta, históriu, na ktorú môžu byť právom hrdí.

**Zadná strana obálky prvého čísla časopisu
Kremnický rumaj (1/2001-2002)**

Použitá literatúra:

- KIANIČKA, Daniel: Kremnica mesto príbehov. 1. vyd. Kremnica : Mesto Kremnica, 2008. 240 s.
- Kremnický rumaj 1 – 9/2001 – 2006.
- Kremnický letopis 10 – 19/2006 – 2011.

**Kremnický rumaj – Zeitschrift
über die Geschichte von Kremnica
und seiner Umgebung**

Kremnický rumaj war die erste Zeitschrift in der Geschichte von Kremnica, die ausschließlich auf die Geschichte der Stadt und ihrer Umgebung ausgerichtet war. Ihre erste Ausgabe erschien im Dezember 2001. Die Zeitschrift wurde von den Bewohnern der Stadt und der historischen Gemeinde positiv aufgenommen. Bis

zum Jahr 2008 erschienen insgesamt neun Ausgaben dieser Zeitschrift. Ab der 10. Ausgabe, einer Jubiläumsnummer, kam es zu ihrer Umbenennung in *Kremnický letopis*. Herausgeber der Zeitschrift ist der Bürgerverein SOS Kremnica, dessen Mitglieder sich bemühen, die Qualität der Zeitschrift auf professionellem Niveau zu erhalten. Dies beweisen auch die einzelnen Beiträge und der Kreis ihrer Autoren, die Historiker, Archiv- und Museumsangestellte, aber auch Geschichtsstudenten und -anhänger sind, und zwar aus Kremnica, der gesamten Slowakei und dem Ausland. Während einer im Jahr 2008 in Kremnica durchgeführten Umfrage stellte sich heraus, dass von einem repräsentativen Querschnitt von 30 Menschen 28 von ihnen die Zeitschrift kannten, 19 sie regelmäßig kaufen, 6 sie in der Kreisbücherei lesen und 2 sie sogar an Bekannten ins Ausland versenden.

Za oponou študentského života v renesančnej Kremnici

Radoslav Ragač

Zachované archívne dokumenty nám len málokedy dovoľia aspoň trochu dôkladnejšie nazrieť za oponu študentského života spred niekoľkých storočí. Z tohto dôvodu je preto veľmi cenný list kremnického mestského notára Eliáša Budnera z roku 1614¹, ktorý sa zachoval v rodovom archíve Radvanských z Radvane, jedného z najstarších šľachtických rodov Zvolenskej stolice. U notára bol v predchádzajúcom školskom roku ubytovaný jeden z prominentných žiakov vyššieho stupňa kremnickej mestskej školy - Pavol Radvanský. Notár sa vo svojej ponose adresovanej jeho otcovi sťažuje, že mu ešte spred roka zostala dlžoba vo výške 50 zlatých za ubytovanie študenta a za jeho stravovanie, nakoľko sa Pavol stravoval pri jeho stole. Ďalšie dva zlaté mal za Pavlovu výučbu dostať učiteľ. Podľa spomínaného listu Pavol študoval v Kremnici aj s dvomi spoločníkmi – bratom Žigmundom a príbuzným Mikulášom Marcellim a zdá sa, že pobýval v Kremnici už istý čas pre začiatkom školského roku. Podľa listu sa mal Pavol na kremnickej škole vzdelávať vo vedách – *artes humaniores* a tiež sa venovať učeniu nemeckého jazyka. Pravdepodobne to, že výučba prebiehala aspoň sčasti v nemčine, bolo, okrem kvality školy, jedným z hlavných dôvodov, prečo si Pavlovi rodičia túto konkrétnu školu vybrali. Je nepochybné, že Pavol bol predtým žiakom radvanskej školy, ktorej hlavnými patrónmi boli Radvanskí.

Prílohou listu bol aj súpis nakúpených vecí a iných výdavkov spojených s návštevou školy, z ktorých sa dajú čiastočne zrekonštruovať aj dobové školské zvyklosti v Kremnici. Ďalší sumár školských výdavkov za uvedený rok sa nám podarilo nájsť na inom mieste archívneho fondu.² Výdavky notár chronologicky usporiadal. Na samom začiatku školského roku 3. septembra bolo potrebné zakúpiť výtlačok Vergília, neskôr v nasledujú-

cich týždňoch aj štvorjazyčné evanjeliá a tiež štvorjazyčný katechizmus a ďalšiu knihu evanjelií. Je zrejmé, že viacjazyčné knihy sa nevyužívali len na výučbu náboženstva, ale poslúžili tiež pri výučbe jazykov.

Neskôr Pavol Radvanský potreboval do školy aj Crusiovu učebnicu gréckej gramatiky a ďalšiu Manutiovu knihu listov. Grécka gramatika Martina Crusia sa v Kremnici ako učebnica bežne predávala už v druhej tretine 16. storočia.³

Publikácie zároveň svojim obsahom nepriamo dokumentujú aj dobrú úroveň školy v Radvani, ktorá dokázala žiakov jazykovo pripraviť na prácu s textami antických autorov. Postupný nákup jednotlivých kníh a učebníc podľa potrieb vyučovacieho procesu napovedá, že v kremnickom prostredí išlo o relatívne dostupný tovar, ktorý mali kníhkupec k dispozícii a nebolo ho potrebné namáhavo zháňať a príležitostne nakupovať *do zásoby*. Časť kníh sa pravdepodobne dala požičať v knižnici učiteľa, či v školskej alebo farskej knižnici. Všeobecnejšie môžeme konštatovať, že školská dochádzka bola obdobiť, kedy v ranonovovekom období štandardne vznikali základy neskorších súkromných knižníc fyzických osôb. S Pavlovou školskou dochádzkou nepochybne súvisel aj nákup papiera, atramentu, kyseliny sírovej (vitriolu) a ďalších potrieb.

Na úschovu Pavlových vecí mala nepochybne slúžiť zakúpená drevená truhlica. Z iných zaznamenaných výdavkov je zrejmé, že žiaci museli chodiť do školy upravení. Nachádzame tu totiž aj položky za nákup klobúka, opakované topánok a tiež za ostrihanie vlasov.

Škola dbala aj o duchovnú stránku svojich žiakov, nakoľko sú v účte aj výdavky za spoveď. Ako kuriozitu môžeme uviesť, že vlasy Pavlovi ostrihal profesionál, asi miestny kúpeľník - *barbier*, ktorý za to dostal 4

denáre. Zaujímavosťou je nákup strieborného prsteňa, ktorý mohol byť osobným šperkom, ale aj milým darčekom.

Z uvedeného je zrejmé, že kremnická mestská škola poskytovala na prelome 16. a 17. storočia pomerne vysoký štandard vzdelania. Učebné postupy boli zrejme pomerne stabilizované, obľúba niektorých učebníc, ako gréckej gramatiky, pretrvala celé desaťročia. Výučba pravdepodobne prebiehala prevažne v nemeckom jazyku. Žiaci sa vo vyšších triedach venovali štúdiu latinčiny a gréčtiny, vrátane antickej literatúry.

Poznámky:

1) Magyar Országos Levéltár Budapest, P 566 Radvánzsky család Radványi levéltára, 20 csomó, 8 szám.

2) Tamže, csomó 77, obal 2.

3) ČIČAJ, V. - KEVEHÁZI, K. - MONOK, I. - VISZKOLC, N.: A bányavárosok olvasmányai (Besztercbánya, Körmöcbánya, Selmecbánya). Budapest-Szeged: OSZK-Scriptum Rt. 2003, s. 224 a 225. -
- ide o súpis kníh z pozostalosti Vratislavského kníh kupca Dionýza Kramera, ktorý zomrel v Kremnici v roku 1579.

Hinter dem Vorhang des Studentenlebens im Kremnica der Renaissancezeit

Einen teilweisen Einblick hinter den Vorhang des Studentenlebens in Kremnica zu Beginn des 17. Jahrhunderts ermöglicht ein Schreiben des Notars aus Kremnica Eliáš Budner aus dem Jahr 1614, das im Archiv des Geschlechts Radvanský aus Radvan aufbewahrt wird. Der Notar beantragt darin die Bezahlung einer Schuld in Höhe von 50 Gulden für Unterbringung und Verpflegung, die er im vorausgehenden Schuljahr Pavol Radvanský, einem der prominenten Schüler der höheren Stufe der Stadtschule von Kremnica, gewährt hatte. Eine Anlage des Schreibens ist auch die Auflistung der Ausgaben im Zusammenhang mit dem Besuch der Schule. Abgesehen von mehreren Lehrbüchern, deren Kauf in Kremnica scheinbar kein Problem war, wird unter den gekauften Gegenständen auch eine Truhe angegeben, die offensichtlich zur Aufbewahrung von Schul- und Privatgegenständen bestimmt war. Weitere Ausgaben für den Kauf eines Hutes und von Schuhen und für das Haarschneiden weisen darauf hin, dass die Studenten zurechtgemacht die Schule besuchen mussten. In der Schule wurde auch auf die geistige Entwicklung der Schüler geachtet, was die zwischen den Rechnungen erhaltenen Ausgaben für Beichten illustrieren. Die Lateinische Stadtschule in Kremnica hatte ein verhältnismäßig hohes Niveau, was auch die im Artikel erwähnten Angaben beweisen.

Veduta Kremnice na okraji mapy Kremnice a okolia od Samuela Mikovínyho z roku 1733, Štátny ústredný bankský archív Banská Štiavnica

Najstaršie vyobrazenie Mestského hradu v Kremnici z polovice 16. storočia!

Daniel Haas Kianička

Jedným z najznámejších historických pohľadov na Kremnicu je ozdobne orámovaná veduta, v ktorej pravej časti je vyobrazenie mesta z juhozápadu, vľavo banícka alegória a dole titul Cremnitz und Bergwerck daselbst. Dlho sa v niektorých publikáciách uvádzalo, že táto rytina pochádza z roku 1562, resp. všeobecnejšie z polovice 16. storočia. Napokon sa však ukázalo, že je až z roku 1703. Nachádzame ju vytlačenú v záhlaví state o Kremnici vo vydani tzv. Maximiliánovho banského poriadku z uvedeného roku. V starších vydaniach tohto banského poriadku z rokov 1562, 1565 a 1573 sa veduta nenachádza, ako sa mylne predpokladalo. Navyše, podľa signovania ju vyryli Ch. Engelbrecht a J. A. Pfeffel, ktorí pôsobili vo Viedni, kde bola veduta vytlačená, práve na prelome 17. a 18. storočia. Tézu o mladšom datovaní veduty dokázal okrem toho aj rozbor vizuálneho obsahu rytiny. Je na nej napríklad vyobrazený františkánsky kláštor, ktorý vznikol v Kremnici medzi rokmi 1654 až 1660, pričom na kláštore absentuje kamenná veža postavená až v roku 1706.

Uvedené zistenia sú pre historikov a vlastne aj pre obyvateľov Kremnice istým sklamaním, pretože na rozdiel od iných miest, ktorých najstaršie vyobrazenia pochádzajú z 15. či 16. storočia, je známa obrazová podoba Kremnice až zo začiatku 18. storočia. Až na istú výnimku...

Kremnica bola v minulosti slobodným kráľovským mestom nespádajúcim pod stoličnú správu, keďže však ležala geograficky na území Tekovskej stolice, a to v jej najsevernejšej časti, bola v historických prácach o tejto stolici zaraďovaná do jej popisov, ako aj vyobrazovaná na jej mapách. V poslednom čase bola v odbornej literatúre viackrát publikovaná armálna listina pre Tekovskú stolicu z roku 1552, ktorou jej bolo udelené privilégium na používanie erbovej pečate a používanie zeleného vosku pri pečatení. Vľavo hore v záhlaví armálesu sa nachádza maľovaná miniatúra zobrazujúca tekovský sto-

ličný erb. Skladá sa zo štítu so znameniami (brvno, 3 kostoly, krížik a meč s korunou), turnajovej prilby a prikrývadiel. Nad prilbou chýba klenot. Pozadie na miniatúre tvoria ozdobné rozviliny, hore v rohoch sú písmená C a B – skratky (sigly) slov Comitatus Barsiensis, teda Tekovská stolica. Erb a jeho súčasti sa priamo v armálnej listine, žiaľ, textovo nepopisujú. Najväčšou záhadou sú na štíte vyobrazené cirkevné stavby, pretože nebolo v minulosti celkom jasné, ktoré konkrétne stavby zobrazujú. Tento problém sa pokúsili vyriešiť viacerí historici. Sumár ich názorov zhrnul v roku 2010 vo svojej súbornej monografii Pečate a znaky stolíc na Slovensku historik Leon Sokolovský. Ešte predtým, ako sa na tieto názory pozrieme, treba pripomenúť, že heraldika popisuje štíty so znakmi z pohľadu ich nositeľov, teda jazdcov (rytierov), to znamená, že čo je z nášho pohľadu vpravo sa v heraldike uvádza ako na ľavej strane a naopak. Najstarší známy pokus o interpretáciu štítových znamení tekovského erbu pochádza z roku 1734. Vo svojom historiografickom diele tak učinil J. Szegedi. V šikmom modrom brvne rozdeľujúcom štít na dve polovice videl symbo-

Pečať Tekovskej stolice odtlačená pečatidlom z polovice 16. storočia, dvojvežová stavba v štíte predstavuje kremnický Mestský hrad, foto z knihy L. Sokolovského Pečate a znaky stolíc na Slovensku (2010)

liku rieky Hron deliacej stolicu na dve časti. V hornej časti zobrazenú kostolnú stavbu stotožnil s kostolom v Starom Tekove, v dolnej časti namaľované dve stavby s kostolmi v Novom Tekove, z ktorých dvojvežový mal byť údajne templársky a v čase zostavovania práce J. Szegediho už z neho existovali iba ruiny. S opatrnou identifikáciou stavieb prišiel vo svojich Noticiách z roku 1742 Matej Bel. Predpokladal, že by mohlo ísť o kláštor. Istý si bol len identifikáciou kláštora v Hronskom Beňadiku, o ostatných dvoch sa domnieval, že mohli existovať v Starom a Novom Tekove. Belove závery prevzal do svojho diela z roku 1796 aj A. Lehotzky. Na konci 19. storočia prišiel s ďalšou interpretáciou tekovský stoličný archivár Romhányi. Podľa neho predstavuje stavba vľavo kostol v starom stoličnom sídle Starom

Tekove, dvojvežová stavba vpravo kláštor v Hronskom Beňadiku, pričom by mohlo ísť aj o Kremnicu, a stavba s jednou vežou kostol v Novej Bani. Riešením problematiky sa neskôr zaoberali historici až začiatkom 21. storočia. D. Hoppál považoval určenie kostola v Novej Bani za isté, identifikáciu ostatných dvoch stavieb nechal viac-menej otvorenú, i keď uvažoval o kostoloch v Zlatých Moravciach a Levice. Š. Drahošová sa v roku 2006 pri riešení spornej otázky, či dvojvežový kostol predstavuje kláštor v Hronskom Beňadiku alebo kostol v Kremnici, priklonila napokon k druhej možnosti. Samotný L. Sokolovský popisujúc erb Tekovskej stolice nadhodil v súvislosti s jeho štítovými znameniami viaceré interpretačné možnosti. V štíte sú okrem meča, koruny, brvna a kríža v tvare písmena X (ktorý bol pôvodne dvoma prekríženými baníckymi kladivami, ako to dokazuje vyobrazenie na stoličnej pečati z polovice 16. storočia) vyobrazené aj tri stavby. L. Sokolovský prijal argumentáciu Š. Drahošovej a prikláňa sa k názoru, že dvojvežová stavba predstavuje hradný kostol v Kremnici a poznamenáva, že ide

Výrez z erbu Tekovskej stolice z roku 1552
s Mestským hradom v Kremnici,
foto z knihy L. Sokolovského
Pečate a znaky stolíc na Slovensku (2010)

Erb Tekovskej stolice z erbovej listiny z roku 1552,
foto z knihy L. Sokolovského
Pečate a znaky stolíc na Slovensku (2010)

o pohľad zo severu, nie z juhu. Ak brvno v štíte predstavuje rieku Hron a nerozdeľuje iba štít na dve polovice, ale symbolizuje aj geograficky pravobrežnú a ľavobrežnú časť Tekovskej stolice, mal by byť pod kremnickým kostolom v Novej Bani, ktorá takisto leží napravo od rieky Hron. Stavba zobrazená v druhej časti štítu by teda v naznačených súvislostiach mala predstavovať kostol niektoej z lokalít ležiacich naľavo od Hrona. Podľa L. Sokolovského by mohlo ísť o Starý Tekov alebo Levice. Starý Tekov bol pôvodným centrom stolice, no v 16. storočí už sídlom stoličných orgánov boli Levice, takže je ťažké rozhod-

núť, o ktorú z oboch lokalít na štíte ide. Otázke identifikácie kostolných stavieb na štíte erbu Tekovskej stolice sa venoval aj historik Radoslav Ragač, a to vo výstavnom katalógu Renesancia, ktorý vydala Slovenská národná galéria v roku 2009. Najprv štít popisuje: „modré pole štítu je rozdelené strieborným zvlneným brvnom, v hornom poli stojí na pažiti kostol so zlatou cibulovitou vežou a červenou strechou, vpravo od neho meč s napichnutou zlatou korunou a nad kostolom malý zlatý Ondrejský krížik, v dolnom poli sprava vyrastá zelený kopček, na ktorom je kostol a ďalšie veža, ďalší kostol vyrastá z päty štítu, všetky tri stavby majú ihlancovité veže s makovicami a červené strechy.“ Erb označuje R. Ragač ako hovoriaci (naratívny), to znamená, že brvno predstavuje rieku Hron a stavby reálne existujúce kostoly. V prípade stavieb v pravej časti štítu prišiel so zaujímavou hypotézou, že by obe mohli predstavovať kremnické kostoly – hradný kostol a pod ním na námestí sa nachádzajúci farský kostol. Identifikáciu kostola v ľavej časti štítu necháva otvorenú. Hovorí o viacerých možnostiach – o kostoloch v Starom Tekove či Hronskom Beňadiku, resp. karnery sv. Ondreja na hrade v Kremnici (nad kostolom je totiž vyobrazený Ondrejský kríž).

Je evidentné, že v prípade Tekovskej stolice ide o tzv. hovoriaci erb. To znamená, že šikmé brvno predstavuje, ako už bolo uvedené, konkrétny geografický motív, v našom prípade rieku Hron, a jednotlivé cirkevné stav-

by zas predstavujú konkrétne reálne existujúce kostoly. Podporuje to aj skutočnosť, že i keď sú vyobrazené štylizovane a schematicky, zachytávajú aj stavebné detaily stavieb – okná, podlažia, tvary striech. V prípade stavby s dvoma vežami ide podľa môjho názoru jednoznačne o kostol na kremnickom Mestskom hrade. Ide o vyobrazenie zo severnej strany zachytávajúce aj výbežok (homol'u) Krahulského štítu, na ktorom stojí Mestský hrad, takisto umelú terénnu podestu s hradbami a do nich vstavanú tzv. Hodinovú vežu. O stavebných počiatkoch hradného Kostola sv. Kataríny v Kremnici sa dodnes vedú v literatúre polemiky, jeho dodnes existujúca základná stavebná hmota však určite vznikla v rámci dvoch stavebných fáz na začiatku a konci 15. storočia. Veža opierajúca sa na západnej strane o kostol bola postavená pravdepodobne tiež ešte v stredoveku, ako to naznačujú písomné zmienky o strážcovi veže z rokov 1463 – 1466. Stavebné detaily veže boli dobudované v 16. storočí v renesančnom duchu. Fortifikácia Mestského hradu má stredoveký pôvod. Spomenutá Hodinová veža vznikla v 14. storočí v spojitosti s výstavbou celkového opevnenia hradu. Najstarší písomný záznam z roku 1588 ju označuje ako Malá veža, prívlastok Hodinová dostala neskôr v 18. storočí. Z uvedených údajov vyplýva, že všetky stavebné súčasti kremnického Mestského hradu v roku 1552, kedy vznikla maľovaná miniatúra erbu Tekovskej stolice, už určite existovali, a teda ich autor miniatúry mohol zachytiť na štíte erbu stolice. Hrad s kostolom je vyobrazený pomerne verne so zachytením aj niektorých detailov, i keď predsa len je podoba hradu z celkového hľadiska schematická, zobrazuje okná, ale nie celkom presne, takisto napríklad presný počet poschodí osempodlažnej veže kostola.

O ktoré cirkevné objekty ide v prípade ďalších dvoch stavieb zachytených na štíte erbu? Túto otázku nie je jednoduché zodpovedať. Ako sme videli, vyslovené boli hypotézy, že by mohlo ísť o kostoly v Starom Tekove alebo Novom Tekove, Leviciach, Hronskom Beňadiku, Zlatých

Moravciach, Novej Bani a Kremnici. Rozhodne muselo ísť o cirkevné stavby významných lokalít Tekovskej stolice, preto je výber uvedených obcí a miest pochopiteľný a prirodzene vyplýva zo samotnej logiky veci. Oba na listine vyobrazené kostoly majú vežu a treba zdôrazniť, že jednu vežu. Preto nemôže v prípade kostola vyobrazeného na štíte pod kremnickým Mestským hradom ísť o farský kostol Panny Márie stojaci na námestí v Kremnici priamo pod hradom, pretože tento kostol nemal v danom období vežu, dvojvežie bolo do jeho stavebnej hmoty včlenené až v roku 1733. Z hry vypadáva aj Nová Baňa, popri Kremnici druhé banské mesto nachádzajúce sa na území Tekovskej stolice. Na ňu by síce poukazoval Ondrejský

kríž vyobrazený nad kostolom v hornej časti štítu, ktorý predstavoval pôvodne prekrížené banské kladivá, ako to dokladá pečať stolice z polovice 16. storočia, ale kostol v Novej Bani postavený v 14. storočí nikdy nemal vežu. V prípade kostolov by nemalo ísť ani o Hronský Beňadik, pretože menší kostolík v obci nemal žiaden väčší význam a legendárny gotický benediktínsky kostol mal dve veže. Kostol stojaci dnes v Zlatých Moravciach pochádza z roku 1785 a do priečelia má vstavanú vežu. Postavený bol na mieste starého gotického farského kostola, o ktorom nevieme, či mal vežovitú prístavbu. Kostol v Starom Tekove vznikol v 14. storočí, má predstavanú vežu a je obohnaný obranným múrom. Jeho dnešná podoba má klasicistickú úpravu. Kostol v Novom Tekove pochádza z roku 1811, pričom bol postavený na pôdoryse pôvodného gotického chrámu. Kostol má predstavanú trojpodlažnú vežu. Farský kostol v Leviciach bol postavený v rokoch 1773 – 1780, jeho dvojvežie bolo pristavané k nemu v roku 1902. Kostol vznikol na mieste starého kostola, o ktorom nie je známe, či a aké mal veže alebo vežu. Popri Kremnici by tak mohli byť na štíte tekovského stoličného erbu namaľované kostoly v Starom Tekove, Novom Tekove, Leviciach alebo Zlatých Moravciach, z ktorých je potrebné vylúčiť dve lokality. Osobne sa prikláňam k Novému Tekovu a Zlatým Moravciam, pretože tradičnými starými sídlami Tekovskej stolice boli Starý Tekov (po maďarsky Bars) a Levice, Zlaté Moravce sa stali sídlom stolice až v 18. storočí. V prvej lokalite bolo stoličné

Pečať Tekovskej stolice odtlačená pečatidlom zo zač. 17. storočia

Pečať Tekovskej stolice odtlačená pečatidlom z konca 60. rokov 17. storočia

Kresba pečate Tekovskej stolice publikovaná J. Szegedim v roku 1734, fotografie sú z knihy L. Sokolovského Pečate a znaky stolíc na Slovensku (2010)

centrum počas celého stredoveku, druhá lokalita sa vďaka mestotvornému rozvoju stala sídlom stolice približne v polovici 16. storočia. Vyzerá to teda tak, že autori erbu zachytili na jeho vyobrazení kostoly lokalít, ktoré boli centrami stolice – prastaré centrum v Starom Tekove, ktorý dal aj pomenovanie samotnej stolici, a novšie centrum v Leviciach. Na štíte bolo treba zachytiť obe lokality, pretože prvá bola stelesneným starobylým stoličným symbolom a druhá aktuálnym „čerstvým“ stoličným sídlom. Na to, že levickým kostolom by mohla byť stavba vyobrazená v hornej časti štítu erbu, by mohli poukazovať veduty Levíc zo 60. rokov 17. storočia, pretože je na nich zachytený kostol v Leviciach s cibulovitým ukončením veže, ako je tomu aj v erbe. Navyše je kostol v erbovom štíte zobrazený na kopčeku, čo by mohlo odrážať mierne vyvýšené situovanie Levíc aj s hradom v prstenci hradieb. To sa prejavilo aj na vyobrazeniach na vedutách. Kostol v Starom Tekove leží na rovine. Ku kostolom (ako najtypickejších stavieb jednotlivých miest a znakov silnej kresťanskej viery) v Starom Tekove a Leviciach pripojili autori ideovej náplne štítu tekovského erbu kostol (Mestský hrad) najvýznamnejšieho mesta stolice, teda slobodného kráľovského banského a micarskeho mesta Kremnice, ktorá mala nadregionálny, ba medzinárodný význam. I keď treba podotknúť, že Kremnica bola samosprávnou lokalitou a administratívno-právne nepatrila priamo pod právomoc tekovských stoličných orgánov. Na dovysvetlenie treba ešte uviesť, že Ondrejský kríž, pôvodne banské kladivko na štíte stolice sa neviažu ku kostolnej stavbe, nad ktorou sú vyobrazené, ale sú všeobecným symbolom odkazujúcim na skutočnosť, že na území

stolice ležali významné banské mestá. Uvedené závery zároveň znamenajú, že brvno v štíte - rieka Hron - neoddeľuje vyobrazené kostoly podľa toho, na ktorej strane rieky ležia. Levice zachytené na štíte naľavo (v heraldickom slova zmysle) sa nachádzajú na ľavom brehu Hrona, v pravej časti štítu namaľované kostoly ležia na pravej (Kremnica) i ľavej (Starý Tekov) strane rieky.

I keď identifikácia kostolov v Leviciach a Starom Tekove zobrazených na erbe Tekovskej stolice z roku 1552 nie je sto-percentná a stále má určitý hypotetický rozmer, vyobrazenie kremnického hradného kostola s opevnením a tzv. hodinovou vežou je úplne isté. Mimochodom, jeho proporčne pomerne správne zachytená podoba je dôkazom, že oba zvyšné kostoly na štíte sú takisto reálnymi cirkevnými stavbami. Bez ohľadu na isté nejasnosti je na vyobrazení kostola v Kremnici na tekovskom armálese z roku 1552 nesporné, že ide

**Erb Tekovskej stolice z erbovej listiny z roku 1668,
vyobrazenie Mestského hradu v Kremnici zostalo jeho súčasťou,
foto z knihy Leona Sokolovského
Pečate a znaky stolic na Slovensku (2010)**

vlastne o najstarší obraz zachytávajúci fyzickú podobu Kremnice. Ako bolo na začiatku uvedené, ďalšie zo zobrazení pochádza potom až z roku 1703. Aj keď v prípade kremnického kostola a hradu na tekovskom stoličnom erbe ide len o malý výrez z pohľadu na mesto, pre históriu Kremnice má toto zobrazenie nesmierny význam. Ako ilustrácia je v texte samozrejme použitá maľovaná miniatúra erbu z roku 1552, ako aj odtlačok spomenutého pečatidla stolice z polovice 16. storočia i mladšie stvárnenia (odtlačky pečatidiel zo začiatku 17. storočia a z konca 60. rokov 17. storočia a miniatúra zo stoličného armálesu z roku 1668) známe z obdobia do začiatku 18. storočia, na ktorých sú však kostoly vyobrazené už značne schematicky.

Literatúra:

- SOKOLOVSKÝ, Leon: Pečate a znaky stolíc na Slovensku. Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava 2010, s. 151 – 160.
- RAGAČ, Radoslav: Erbová listina Tekovskej stolice. In: Renesancia – katalóg výstavy (zostavila Zuzana Ludiková). Slovenská národná galéria, Bratislava 2009, s. 52 a 53.
- KIANIČKA, Daniel: Najstaršie veduty mesta Kremnica. In: Kremnické múzeum – zborník k 110. výročiu vzniku múzea v Kremnici (zostavila Bohuslava Konušová). NBS-Múzeum mincí a medailí, Kremnica 2000, s. 22 – 31.
- ORIŠKO, Štefan: Kremnica – pamiatková rezervácia. Bratislava, Tatran 1984, s. 73 – 76.
- ZÁVADOVÁ, Katarína: Verný a pravý obraz slovenských miest a hradov, ako ich znázornili rytci a ilustrátori v XVI., XVII. a XVIII. storočí. Bratislava, Tatran 1974, číslo obrázkov 187 – 200.
- Súpis pamiatok na Slovensku, zväzok I – III. Bratislava, Obzor 1967 - 1969, s. 459 – 461 (v I. zväzku), 394 a 409 (v II. zväzku), s. 198 a 470 (v III. zväzku).

Die älteste Abbildung der Stadtburg in Kremnica aus der Mitte des 16. Jahrhunderts!

Die älteste bekannte Abbildung von Kremnica stammt aus dem Jahr 1703. Es handelt sich um ein verhältnismäßig spätes Bilddokument, denn die Veduten mehrerer Städte der Slowakei stammen bereits aus dem Mittelalter. Dank der Wappenurkunde des Komitats Bars aus dem Jahr 1552, auf dem ihr Wappen abgebildet ist, haben wir jedoch die einzigartige Möglichkeit, zu erfahren, wie im angegebenen Zeitraum zumindest ein bestimmter Teil von Kremnica aussah, konkret die Stadtburg. Im Schild des Komitatswappens sind neben anderen Symbolen auch drei realistisch dargestellte Kirchengebäude aufgemalt. In der Vergangenheit war es ein großes Rätsel, welche konkreten Bauwerke sie darstellen. Im Fall der eintürmigen Kirchengebäude könnte es sich um Levice und Starý Tekov handeln, diese Identifikation bleibt jedoch noch immer eine Hypothese. Bei dem Gebäude mit zwei Türmen handelt es sich jedoch bestimmt um ein Motiv aus Kremnica. Im linken Teil des Schildes (heraldisch rechts) ist aus nördlicher Sicht der Vorsprung des Krahul'ský štít mit der Stadtburg festgehalten, von dessen Teilen das Geländepodest, die Kirche der Hl. Katharina mit Turm und der in die Mauer eingebaute Glockenturm zu sehen sind.

„Odniesli sme pohana, priniesli sme kresťana“

Sonda do rodinných zvyklostí v Lúčkach pri Kremnici v 2. polovici 19. storočia

Ján Golian

Príchod človeka na svet sa v minulosti spájal s vyšším rizikom nežšťastného konca pre novorodenca či jeho matku. V minulých storočiach v kresťanskej spoločnosti akosi zákonite súvisel s narodením aj krst dieťaťa. Toto obdobie života nemluviat sledujeme v slovenskom zvykosloví a spomienkach nemeckého obyvateľstva Lúčok pri Kremnici. Pri pohľade do cirkevných matrik hodnotíme, ako dlho trvalo zorganizovanie krstu a slávnosti „krstín“ pre narodeného potomka, ako sa obyčaje krstín menili v priebehu druhej polovice 19. storočia a čo mohlo vplývať na prax vysluhovania najzákladnejšej kresťanskej sviatosti.

Pôrod a krst dieťaťa

Pôrod dieťaťa bol na dedine v 19. storočí takmer každodennou záležitosťou. V 19. storočí už napredovala zdravotná a osvetová starostlivosť o tehotné ženy a rodičky vo väčšej miere, ale privolanie lekára k tehotnej bola skôr výnimočná záležitosť. Bežnou praxou bolo privolanie dedinskej babice, ktorá bola absolventkou kurzu, a teda jej služby tiež čosi rodinu stáli. Pôrodné babice boli vzdelávané na jezuitskej univerzite v Trnave. Štátom nariadeným sanitným normatívom z

roku 1770 študovali pôrodné babice na Fakulte zdravotníctva spomínanej univerzity. Kurz, ktorý oprávňoval vykonávať túto službu, trval 1 – 2 semestre.

Okrem babice sa ku krstu privolávala ďalšia žena, tzv. „pomáhačka“, ktorej sa zverilo do opatery vedenie domácnosti. Pôrod sa odohrával uprostred izby na slame, ktorá bola sčasti prikrytá plachtou, ako pripodobnenie narodenia Krista. V oblasti Hontu ženy rodili tiež v izbe, opierali sa o stôl a dieťa chytili do plachtíčky. Dokonca sa spomína, že skúsenejšie ženy rodili v maštali a dieťa zachytili do válova. K prvému pôrodu rodičky bola spravidla privolaná aj jej matka, ktorá zostávala na výpomoc dcére v dome niekoľko dní. Vo viacerých kultúrach Európy mal byť pôrod utajovaný. Skoré pochválenie sa s tehotenstvom sa považovalo za nedôstojné a ženy o požehnanom stave mlčali čo najdlhšie. Tehotná žena nemala v domácnosti žiadne pracovné úľavy. Ťažká práca bola práve vnímaná ako prostriedok, ktorý uľahčuje pôrod. V niektorých oblastiach mala žena rodiť dokonca po tme. Po pôrodnú babicu poslali tajne a prítomnosť cudzích v dome bola neprípustná. Pri pôrode okrem babice asistovali ženy z rodiny a pri ťažkom pôrode bol prítomný aj manžel rodičky. Otec pričádzajúceho dieťaťa mal v takýchto prípadoch držať

manželku za ruky, obchádzať ju, či prekračovať. Deti z domu posielali k príbuzným.

Ak sa dieťa narodilo popoludní alebo neskôr a nebolo v priamom ohrození života, nebol dôvod zbytočne urýchľovať krst. Na krst bolo predsa potrebné pripraviť viaceré náležitosti. Niekedy, najmä v staršom období, rozhodovalo pohlavie dieťaťa o počte krstných rodičov. Preto sa nedalo urýchlené volanie za krstných rodičov v dedine mnohokrát zrealizovať za pár hodín. A samozrejme, najzákladnejšia osoba po nemlúvňati bol kňaz, ktorý mal krst vykonať. V deň narodenia boli krstené v polovici 19. storočia väčšinou deti, ktoré boli v ohrození života, alebo pôrodná babica, ktorá sprevádzala pôrod, mala podozrenie, že dieťa by sa nemuselo dožiť nasledujúceho dňa. Pôrodná babica mala pri pôrodoch viacero úloh. Okrem pomoci rodičke sa po narodení starala aj o dieťa. Jej pomoc bola veľmi obmedzená a napriek školeniam úmrtnosť matiek stále predstavovala vysoké percentá. Okrem toho, že dieťa v ohrození života aj pokrstila, osobne pozývala krstných rodičov, obliekala a niesla dieťa na krst, na ktorom bola účastná a rovnako sprevádzala matku aj na tzv. vádzku.

V skoršom období, v 18. a čiastočne aj v 19. storočí bola väčšina detí pokrstená ešte v deň ich príchodu na svet. Čím viac dedina prijímala modernejšie medicínske prístupy, tým častejšie sa dátum krstu posúval na neskorší deň. Súviselo to i s oslabovaním religiozity, teda rodičia sa už tak nebáli, že by sa dieťa nedostalo do neba. Bol to dôkaz rastúceho sekularizmu.

Význam krstu a jeho praktiky

Zabezpečenie celej organizácie krstu bolo spravidla už v rézii krstných rodičov, kmotrovcov (lat. „com-mater“ = spolumatka a „com-pater“ = spoluotec), ktorých si vyvolili rodičia dieťaťa. Krst ako iniciačná sviatosť kresťanských cirkví v mentalite človeka predstavoval istotu večného života v nebi a bol synonymom najvýznamnejšej udalosti v živote čerstvo narodeného dieťaťa. Ak dieťa predsa len umrelo ešte pred prijatím krstu, bolo to chápané ako keby malo „zamknutú bránu do neba“. Takéto deti boli najčastejšie pochovávané v blízkosti budovy kostola, aby voda, ktorá pri daždi stekala zo strechy obmývala tieto deti aspoň po ich úmrtí. Po zmytí dedičného hriechu sa krstom dieťaťu dostalo milosti posväcujúcej, ktorá bola vstupom do spoločnosti Cirkvi. V povedomí ľudí krst predstavoval pre dieťa ukončenie jeho života mimo Cirkvi, a tak sa z neho stal kresťan. Pri návrate do domu sa hovorilo: „Od tohto dňa či žije, alebo umrie, má svoje miesto pri Bohu.“ Pri návrate kmotra tiež hlasno oznámila: „Odniesli sme pohana, priniesli sme kresťana.“

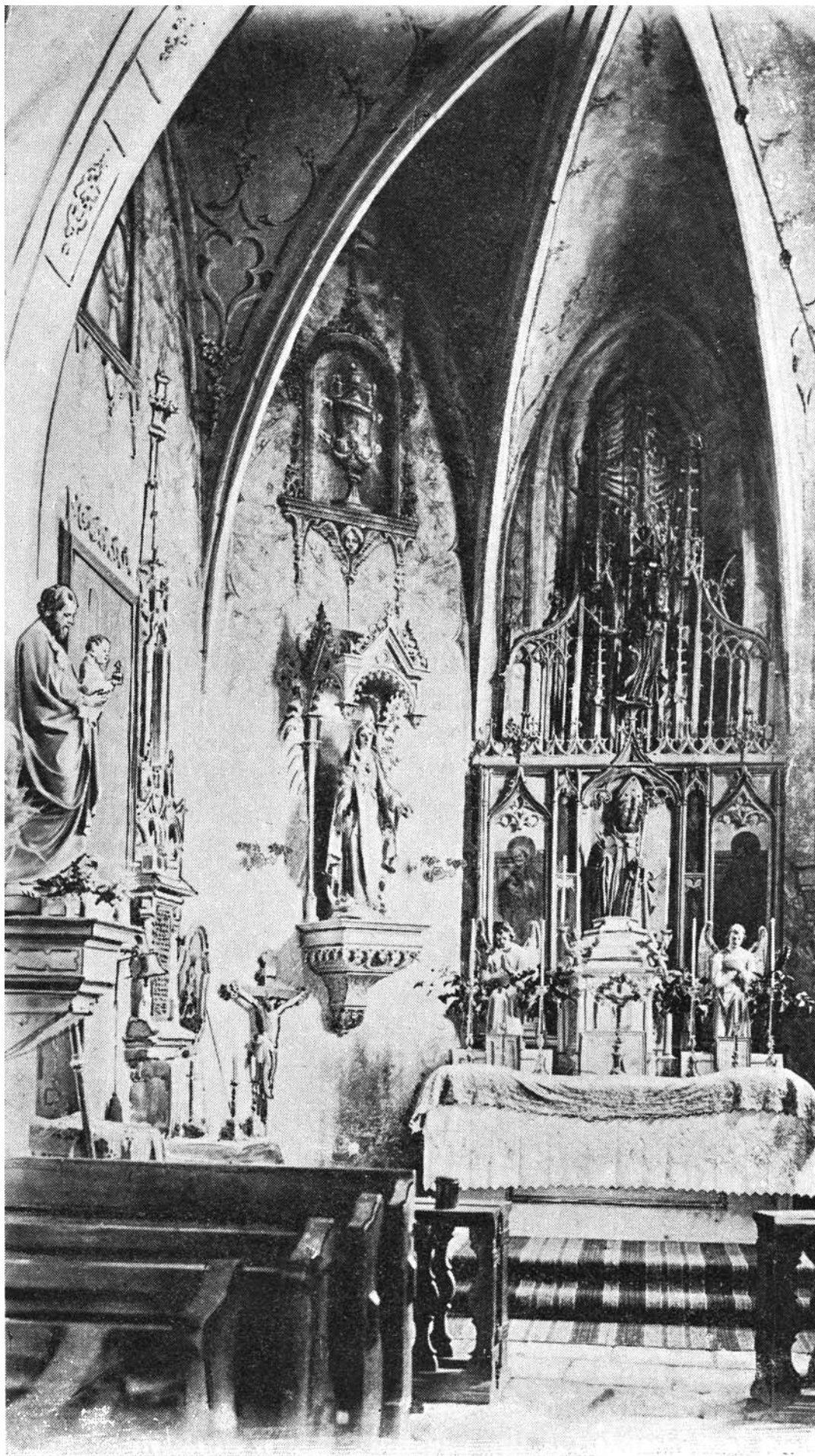
Po udelení sviatosti v kostole nasledovala oslava, tzv. krstiny. Krstiny pripravovali manželovi rodičia, u ktorých spravidla mladí manželia bývali. Oslavy sa zúčastnili iba vydaté ženy, bez matky, ktorá sa ešte očisťovala. Na oslavovaní pokrstenia sa nezúčastňovali ani

muži, ani mládež. Otec a kmotor dieťaťa boli na oslave len chvíľu a potom ženy pokračovali v neviazanej zábave. Pavol Dobšínský uvádza vo svojich spomienkach o krstínach: „ženy sa tam šaleli, popili a spievali rozpustilé piesne a nepekného obsahu.“ Takéto oslavy trvali aj niekoľko dní.

Krstné zvyky v Lúčkach

V Lúčkach mal krst presnú predpísanú formu, o ktorej sa dozvedáme zo spomienok samotných obyvateľov. Špecifikum nemeckého obyvateľstva v celom okolí Kremnice a zachovávanie zvykov prinesených k územia pôvodu dodávali krstu a krstínam nové prvky, ktoré sa na Slovensku zvyčajne nevyskytovali. Krst a aj výber krstných rodičov mal v Lúčkach svoj systém, podľa ktorého dieťa bývalo najčastejšie pokrstené po pár dňoch od narodenia. Pri najstaršom dieťati bola zavolaná za krstnú mamu mladá a slobodná známa matky, ktorá dieťa priniesla do chrámu. Pri príchode bola sprevádzaná pôrodnou babicou a krstným otcom. Krstný otec býval spravidla príbuzným otca dieťaťa. Po krste, ktorý sa konal v popoludňajších hodinách, nasledovala bohatá hostina. Podľa spomienok obyvateľov Lúčok prichádzali po troch dňoch hostia a odvdáčili sa rodičom darmi v domácom jazyku: „Vott'peltschn“, najmä potravinami - pečivom, mäsom a zeleninou. Napríklad v českých krajinách sa pri takejto príležitosti pripravovala čerstvej rodičke výživná polievka (najčastejšie slepačia), rovnako mäso a iná polievka. Najbližšie príbuzné a susedky takto pomohli celej rodine, ktorá by inak pri absencii matky hladovala. Takýmto spôsobom sa krstiny predĺžili na obdobie dvoch až troch dní.

O ďalšie dva až tri týždne prišla matka s dieťaťom a krstnou sviečkou do kostola. Išlo o tzv. „vovedenie“/ „Ailahte'ing“, kedy po vzore Evanjelia novorodenca obetovali v chráme. Tento akt sa nazýval aj „vádzky“ alebo oficiálne „*Introductio puerperae*“. Úzko súvisel s požehnaním miestneho kňaza, ktorý na ne dohliadal. Vádzky sa pôvodne konali až po uplynutí šestonedelia, ale postupne sa v Lúčkach tento čas skracoval a dokonca sa konal v deň krstu dieťaťa. Žena bola dovtedy spoločensky izolovaná za tzv. kútnou plachtou, lebo bola „nečistá“. V tom období nesmela vychádzať z domu, bola obmedzovaná v takmer všetkých prácach, kam mohla priviesť „zlé sily“. V kostole rodička slávnostne zložila kútnu plachtu, čo symbolizovalo jej návrat do pracovného a spoločenského života. Za takéto vovedenie sa zvyčajne miestnemu farárovi platili nemalé štólné poplatky. Matka v spoločnosti s ďalšími príbuznými ženami sa zúčastnila na nasledovnej svätej omši. Potom odišli do domu matky a tam bohato oslavovali. V Lúčkach bola práve táto posledná ceremónia, kedy sa ženy schádzali a bujaro oslavovali v dome novorodenca, zrušená miestnym kňazom N. Griegerom v roku 1910. Krstní rodičia dávali svojmu krstňatú peniaze a ďalšie dary „do vienka“. Materiálna pomoc pre matku dieťaťa

Interiér kostola v Lúčkach,
foto z knihy Bars vármegye z roku 1903

pokračovala až do obdobia kedy bola sama schopná postarať sa o domácnosť. Pripravené jedlá nazývané „do kúta“, putovali do domu matky po dobu 12 – 14 dní.

Čas krstu v Lúčkach v 2. polovici 19. storočia

V päťdesiatych rokoch 19. storočia sa uskutočnila väčšina krstov v Lúčkach v prvý deň po narodení dieťaťa. O tretinu menej krstov sa konalo ihneď v deň príchodu na svet. Išlo o praktikovanie cirkevného nariadenia, tzv. „*quam primum*“, ktoré hovorilo o tom, aby narodené dieťa bolo pokrstené čo najskôr po narodení, aby neumrelo bez odslúženia tejto sviatosti. V krajnom prípade pri ohrození života mohla dieťa pokrstiť aj pôrodná babica, ktorá bola prítomná pri krste. Presné zásady týchto „krstov z vody“, ako boli nazývané, vymedzovalo nariadenie Peštianskej univerzity z roku 1815.

V priebehu 60. rokov 19. storočia sa pomer pokrstených detí v deň narodenia a deň po narodení vyrovnával, ale stále prevládala počet tých, ktorí boli pokrstení až v druhý deň svojho života. V 70. rokoch klesol počet pokrstených v deň narodenia a na druhej strane sa výrazne zvýšil počet pokrstených na druhý deň po pôrode. Matriky prezradili aj nezvyčajný prípad zo starších čias - František Köhler z Lúčok, syn Antona a Anny, ktorý sa narodil 11. decembra 1878 a bol pokrstený až po desiatich dňoch, 21. decembra. Medzi dievčatami sa objavila Mária Oszvaldová, dcéra Mateja a Amálie, rodenej Daubnerovej, ktorá sa narodila 21. novembra a pokrstená bola podľa matriky až 31. novembra (keďže taký dátum neexistuje, bol to pravdepodobne 30. november.) Niekedy sa mohli vyskytnúť prípady, kedy sa čakalo na vhodný deň krstu. Deti boli najčastejšie krstené v nedeľu alebo štvrtok, naopak najzriedkavejším dňom bola sobota. Dnes je práve sobotný deň vyberaný ako klasický deň, kedy sú deti krstené. V závere storočia sa tento rozptyl dňa krstu od narodenia ešte viac zvýraznil. Zvýšil sa pomer krstov v druhý deň a mierne i v tretí a štvrtý deň po príchode na svet. Rozdiel viacerých dní sa však neobjavil.

Krstenie detí v evanjelickej farnosti Turičky

Pre porovnanie vplyvu religiozity na krstenie detí sledujeme evanjelickú farnosť Turičky v okrese Poltár, ku ktorej patrila aj filiálka v Mládze. Pri krstoch detí v Turičkach a v Mládze vidíme v počte krstov v deň narodenia dieťaťa geografický rozdiel medzi sídlom farnosti a jej filiálkou. Za polstoročie, kedy sme tento fenomén v Turičkach pozorovali, sa v matrikách objavilo osemnásť takýchto krstov. Na porovnanie, v Mládze, ktoré je od Turičiek vzdialené tri kilometre, bolo krstov „*quam primum*“ iba jedenásť. To svedčí o tom, že pre farára, ktorý býval v Turičkach, nebolo jednoduché pricestovať do Mládza počas dňa, kedy sa dieťa narodilo, hoci sa mohol jeho zdravotný stav zdať ohrozený. Celkovo bolo týchto detí farnosti veľmi málo, môžeme

teda predpokladať, že sa jednalo iba o prípady, ktoré boli priamo ohrozené na živote. Takýmito prípadmi boli aj dvojčičky Katarína a Martin Szabovci, deti Juraja a Kataríny z Turičiek, ktorí sa narodili 20. novembra 1846 a toho istého dňa boli aj pokrstení.

V päťdesiatych rokoch 19. storočia sa v evanjelickej farnosti najčastejšie krst konal na druhý a na tretí deň po narodení. Krsty sa objavujú vo farnosti už počas celého týždňa a dokonca osem z nich prekročilo týždňovú dobu. Viaceré z týchto krstov boli krsty detí, ktorých rodičia boli vyššie spoločensky postavení, a preto sa na krst s významnými krstnými rodičmi bolo nutné pripraviť. Samotná príprava a zrealizovanie krstu trvalo niekedy aj dva týždne, raz aj devätnásť dní. Napríklad krst Júliusa Jána Švehlu, syna Júlie a Jána Pavla Švehlu, „helybéli lelkész“ – miestneho farára, rodáka z neďalekej Cinobane, ktorý bol farárom v Turičkach v druhej polovici päťdesiatych rokov devätnásteho storočia. Július Ján sa narodil 29. augusta 1856, krstnými rodičmi mu boli evanjelický farár z Lovinobane Ľudobít Gabriel Izik s manželkou Zuzanou a sám otec ho krstil. Július Ján sa stal lekárom a pôsobil v blízkosti svojho rodiska, v bývalej filiálke svojej farnosti, v Rovňanoch. V neskoršom období sa počet krstených stále zvyšoval, pričom sa neopakoval stav z Lúčok, kde bolo najviac pokrstených v prvom dni po narodení. V osemdesiatych rokoch 19. storočia sa dni krstu rozložili až na celý týždeň po narodení dieťaťa. Chlapci boli v rokoch 1881 – 1890 krstení na ôsmy až desiaty deň a dievčatá až na jedenásť. Ešte vo väčšom počte sa objavili krsty presne po dvoch týždňoch alebo aj po osemnástich dňoch života krsteného. Takým bol i prípad Margity Karolíny Benczik, dcéry Samuela (miestneho evanjelického farára pochádzajúceho z učiteľskej rodiny z Betliara) a Márie, rod. Bullovej, narodenej 16. júla 1886 a pokrstenej 2. augusta v Turičkach. Dievča malo dvoch krstných rodičov a dve krstné mamy. Manželia spolu vychovali dvoch farárov Aladára a Oskára, ich matka Mária, rod. Bullová, umrela tragicky pri požari Kokavy na manželovom poslednom pôsobisku 3. augusta 1911, neskôr tam pôsobil aj jej syn Aladár.

Samotný termín krstu nám teda môže mnohé naznačiť o premenách spoločnosti a jej vnímaní náboženstva pre praktický život. Ľudia v evanjelickej farnosti v závere 19. storočia skôr uvažovali pragmaticky a s rozvahou vyberali čas krstu a rovnako aj kmotrovcov, ktorými mohli zabezpečiť pre svoje deti dôležité imanie.

Pramene a literatúra:

Štátny Archív Banská Bystrica, Zbierka cirkevných matrik
Matricula Baptistorum Defunctorum et Copulatorum Ecclesiae paroch in Lúčky ab anno 1757. Tom II.
Matricula Baptistorum Ecclesiae paroch in Luckensis Ab Anno 1860. Tom III.
Matricula Baptistorum Ecclesiae paroch in Turičky ab

anno 1833. Tom III.

ADAMOVIČ, Štefan: Dejiny evanj. cirkevného sboru turíckeho. Turičky : Knihtlačiareň Bratov Rázusovcov v Lipt. Sv. Mikuláši, 1936.

BOTÍKOVÁ, Marta; ŠVECOVÁ, Soňa; JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: Tradície slovenskej rodiny. Bratislava : Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997.

ČAPLOVIČ, Ján: Etnografia Slovákov v Uhorsku. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.

DASZKIEWICZ-ORDYŁOWSKA, Danuta: Urodzenia w parafii Toszeckiej w latach 1789 – 1877. In: KWAŚNY, Zbigniew: (ed.): Śląskie studia demograficzne : 2 Urodzenia. Wrocław : Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego i Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 1995, s. 23 – 34.

HORSKÁ, Pavla; KUČERA, Milan; MAUR, Eduard; STLOUKAL, Milan: Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha : Panorama, 1990.

GERLICH, Halina: Cykle ludzkiego życia – od narodzin do śmierci. Katowice : Muzeum Historii Katowic, 1998.

KRÁSZ, Lilla: Gesellschaftliche Konventionen und die Modernisierung : Am Beispiel des Hebammenwesens im Ungarn des 18. Jahrhunderts, s. 245 – 246.

PROKEIN, Silvester: Honneshau : Geschichte eines Goldergbau-Dorfes in der Mittleslowakei (14. Jahrhundert bis 1945). Stuttgart : Hilfsbund Karpatendeutscher Katholiken e. V., 1987.

SIMONIDES, Dorota: Od kolebki do grobu : Śląskie wierzenia, zwyczaje i obrzędy w XIX. wieku. Opole : Instytut Śląski w Opolu, 1988.

SPYCHAŁA, Jerzy: Urodzenia w parafii Strzelece Opolskie w latach 1766 – 1870. In: KWAŚNY, Zbigniew: (ed.): Śląskie studia demograficzne : 2 Urodzenia. Wrocław : Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego i Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 1995, s. 7 – 22.

ZUBKO, Peter: Poučenie babíc. In: ŠKVARNA, Du-

šan;

ŠOLTÉS, Peter (ed.): Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IX.: Na prahu modernej doby. Bratislava : Literárne informačné centrum Bratislava, 2008. s. 305 – 307.

**„Wir haben den Heiden weggebracht
und den Christen herbeigeholt“**

**Einblick in die familiären Gewohnheiten
in Lúčky in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts**

In der Vergangenheit folgte auf die Geburt eines Kindes in der Slowakei automatisch seine Taufe. In Lúčky bei Kremnica hatte die Taufe eine genau vorgeschriebene Form. Ein gewisses Spezifikum stellt die Tatsache dar, dass die Einwohner dieser Gemeinde deutschen Ursprungs waren. In den 50er Jahren des 19. Jahrhunderts wurden die meisten Taufen in der Gemeinde am zweiten Tag nach der Geburt eines Kindes durchgeführt. Ein Drittel weniger Taufen erfolgten am Tag der Geburt. Das Verhältnis der Kinder, die am Tag ihrer Geburt getauft wurden und derer, die am Tag nach ihrer Geburt getauft wurden, glich sich später aus. Zum Ende des Jahrhunderts überwog jedoch die Taufe am zweiten und teilweise auch am dritten oder vierten Tag nach der Geburt des Kindes.

Bei der Geburt des ältesten Kindes wurde gewöhnlich eine junge, unverheiratete Bekannte der Mutter zu seiner Taufpatin bestimmt, die das Kind in die Kirche brachte. Sie wurde von der Hebamme und dem Taufpaten begleitet, der meistens ein Verwandter des Kindes war. Nach der Taufe, die in den Nachmittagsstunden stattfand, folgte ein reichhaltiges Festessen. Nach der Tradition kamen an den ersten drei Tagen nach der Geburt die Gäste das Kind und seine Eltern besuchen und beschenken die Familie mit verschiedenen Gaben (auf Deutsch Vott'peltschn), insbesondere mit Lebensmitteln wie Gebäck, Fleisch und Gemüse.

Rodina lekára a spisovateľa

Gustáva Kazimíra Zechentera - Laskomerského

Peter Mišík

V roku 2008 uplynulo 100 rokov od úmrtia kremnického lekára a spisovateľa Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského. K tomuto výročiu a vlastne aj už k blížiacemu sa 105. výročiu spisovateľovej smrti uverejňujeme doposiaľ získané údaje ku genealógii rodiny Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského, teda súpis jeho predkov i potomkov.

Časť uvedených informácií o potomkoch a tu zverejnené fotografie (spisovateľovej dcéry, vnučiek, pravnučky, prapravnuka, prapravnúčky a prapravnúčka) boli získané od vnučky a pravnučky spisovateľa v roku 1969,

teda zhruba rok pred ich úmrtím. Údaje o predkoch boli vypísané zo známych kníh, hlavne z vlastného životopisu spisovateľa. Pôvodný rukopis diela Päťdesiat rokov slovenského života obsahoval aj podrobnú genealógiu rodiny a opis životných osudov jej členov. Vo vydaní z roku 1956 sa na str. 11 uvádza, že „Rukopis nie je nateraz prístupný. Stratil sa pri upratovaní archívu v knižnici Matice slovenskej.“ Ak sa už rukopis medzičasom našiel, tu uvedené údaje bude možné doplniť o ďalšie zaujímavosti a upresniť niektoré údaje.

Jednotlivé generácie spisovateľovej rodiny, kto-

rá podľa rodinného podania pochádzala z Tübingie, teda z nemeckého Durýnska, sú očíslované a uvedené v chronologickom poradí od pradedu spisovateľa po praprapravnukov.

1) Pradedo spisovateľa

Pradedo spisovateľa, Franc Zechenter, sa narodil niekedy na začiatku 18. storočia – možno ešte v Durýnsku, ale nie je vylúčené, že sa tak stalo už v Banskej Bystrici, v ktorej Franc Zechenter za života pôsobil. V roku 1732 bol prijatý za mešťana B. Bystrice, v roku 1742 sa tam stal tzv. rínočným mešťanom. V meste vykonával povolanie zvonárskeho majstra. Zvon s menom zvonárskeho majstra Zechentera sa nachádza (podľa výskumu autora článku) v kaplnke cintorína v Lendaku (východne od Vysokých Tatier).

2) Jeho dedo

Dedo spisovateľa, ??? Zechenter, bol veľmi pravdepodobne uvedený v genealógii rodiny, tá však momentálne nie je k dispozícii. V životopise Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského sa, žiaľ, pri letnom hľadaní údaje k jeho otcovi nepodarilo nájsť. Možno len predpokladať, že sa narodil niekedy koncom prvej polovice 18. storočia a že sa tak stalo pravdepodobne v Banskej Bystrici.

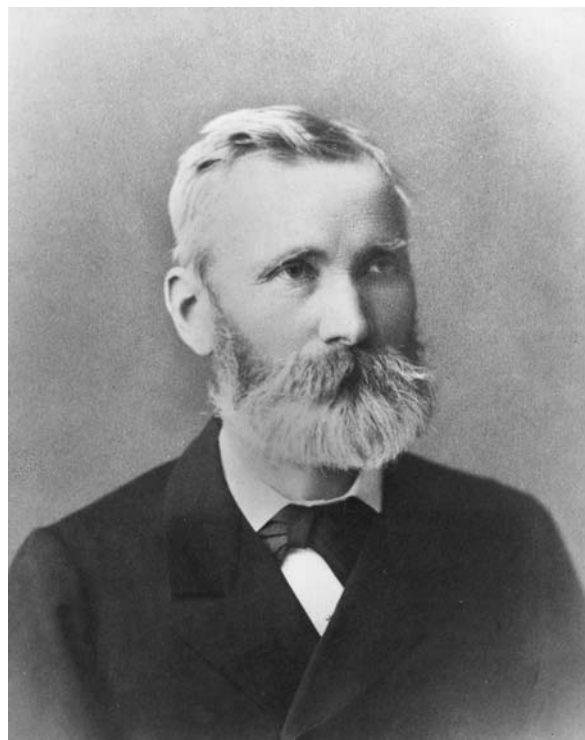
3) Jeho otec

Otec spisovateľa, Ignác Zechenter, sa narodil v roku 1772 v Banskej Bystrici. Je známe o ňom, že do školy chodil aj v Kremnici. Bol učiteľom a banským úradníkom v Moštenici, stal sa aj správcom hutí. Zomrel 28. 8. 1842. Rodičia spisovateľa mali sobáš v roku 1807, asi v Moštenici. Mama spisovateľa, Katarína Zechenterová, rod. Aschnerová, sa narodila v roku 1784 (5?) v Kremnici. Bola dcérou kremnického učiteľa. Zomrela 25. 10. 1863. Vieme, že mala mladšiu sestru Alžbetu, ktorá sa narodila zrejme v roku 1796, keďže je známe, že keď v roku 1892 zomrela v Banskej Bystrici, mala 96 rokov. Alžbeta mala dvoch synov, bratrance spisovateľa.

4) Spisovateľ G. K. Zechenter-Laskomerský

Spisovateľ a lekár Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský sa narodil 4. 3. 1824 v Banskej Bystrici. Do Kremnice sa (z Brezna) natrvalo prisťahoval 8. 5. 1868. Spisovateľ mal tri sestry a štyroch bratov. Mená jednej sestry a jedného brata, ktorí zomreli zrejme ešte v detstvom veku, nie sú známe. O bratovi Ignácovi vieme, že v roku 1901 už nežil. Brat Eduard pôsobil v Banáte – v Rešici, kde sa zaoberal ryžovaním zlata. Pracoval aj v Bogšane (v Rumunsku). Roku 1866 je doložený v Altwerku. V roku 1901 už takisto nežil. Sestra Fánka

sa narodila zrejme 8.(?) 2. 1813, pretože vieme, že zomrela 27. 9. 1865, pričom žila 56 rokov a 203 dní. Sestra Petronela sa narodila asi v roku 1813, keďže v roku 1902 mala 89 rokov. Cca o 7 rokov od spisovateľa starší brat Adolf sa narodil asi v roku 1817, pretože roku 1902 mal 85 rokov. Zamestnaný bol v banských prevádzkach v Španej Doline a vo Vindšachte (pri Banskej Štiavnici). S manželkou Bety mal dcéry Oľgu a Ľudmilu a syna Vladimíra. Roku 1902 bol už nevidiaci. Synovia vyššie

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

spomenutej spisovateľovej tety Alžbety sa volali Teodor a Anton. Bratranec Anton podľa údaje z roku 1900 žil takisto ako Gustáv Kazimír v Kremnici.

Spisovateľova manželka Emília Zechenterová, rod. Grozerová sa narodila 16. 1. 1835, zrejme v Krížovej Vsi (pri Kežmarku), v ktorej bývali jej rodičia. Tí v čase silnej maďarizácie dali sebe a deťom 11. 4. 1871 zmeniť priezvisko Grozer na Keresztfalvy, čo u spisovateľa nezostalo bez kritickej ozveny. Spisovateľova manželka mala súrodencov Imricha, Apolóniu, Kornéliu, Antona a Júliu. Okrem týchto švagrín a švagrov spisovateľ spomína aj švagra Karola Roesznera, ktorý býval v Banskej Štiavnici.

Spisovateľ s manželkou sa zosobášili 14. 2. 1858 asi v Spišskej Belej, keďže je známe, že pred sobášom sa boli vyspovedať v tamojšom rímsko-katolíckom kostole.

5) Deti spisovateľa

Dcéra Berta (Bertika) sa narodila 26. 2. 1859, asi v Brezne a zomrela 22. 8. 1873, asi v Kremnici.

Dcéra Mária (Mariška) sa narodila 10. 9. 1861

v Brezne (v tzv. Smykovskom dome) a jediná prežila otca. Zomrela zrejme v Kremnici, keďže bola pochovaná na kremnickom cintoríne, a to v spoločnom hrobe s manželom Jurajom Teschlerom. Hrob sa na dnešnom cintoríne nachádzal v jeho strede (asi 30 metrov naľavo dole od hlavného kríža, vľavo od hrobu rodiny Febenovej). Hrob existoval určite do roku 2007. Neskôr boli do neho pochovaní ľudia inej rodiny, je teda otázne, čo sa stalo s pozostatkami Márie a Juraja... Zosobášili sa 4. 5. 1879. Spisovateľov zať Juraj Teschler sa narodil v roku 1851. Bol profesorom kremnickej reálky, neskôr jej riaditeľom. Publikoval v časopisoch i knižne. Dátum jeho i manželkinho úmrtia bolo možné si ešte donedávna prečítať na ich krásnom vysokom náhrobnom kameni z pravého labradoritu (používa sa ako polodrahokam pre šperky), ktorý zrejme pre nezaplatenie poplatku za hrobové miesto bol zhodený do jarku pri ceste a ležal tam päť mesiacov (!). Juraj Teschler mal viacerých bratov. Zachovali sa ich fotografie. Jeho brat Anton bol fárarom v Štítniku. Manželia Juraj a Mária Teschlerovci mali dve dcéry, vnučky spisovateľa.

Dcéra Oľga Zechenterová sa narodila 14. 12. 1862, asi v Brezne a zomrela 5. 8. 1863, zrejme tiež v Brezne.

Syn Gustáv (Gustík) sa narodil 9. 7. 1867, asi v Brezne a zomrel 2. 9. 1872, pravdepodobne v Kremnici.

6) Jeho vnučky

Vnučka Katarína Teschlerová sa podľa niektorých náznakov mohla narodiť cca na jar roku 1880. Rodinné fotografie poukazujú na to, že bola mladšia ako jej sestra Mária, to znamená, že sa nenarodila v roku 1880, ale až po roku 1881, kedy sa narodila Mária. Katarína (podľa slov pravnučky spisovateľa) sa vydala za muža me-

Vnučka spisovateľa
Mária Teschlerová-Balážová

nom Sepeši, takže po sobášii sa volala Katarína Sepešiová. Manžel Sepeši (či Szepessy) stojí na rodinných fotografiách vedľa spisovateľa. Kde po sobášii manželia žili a hlavne, či mali deti, vnúčatá, pravnúčatá..., to momentálne nie je známe. Išlo by o ďalších potomkov spisovateľa (žijúcich na Slovensku alebo zahraničí?). Už spomenutá vnučka Mária (aj ju spisovateľ nazýval Mariška) sa narodila 16. 7. 1881, asi v Kremnici. Žila v dome po slávnom dedovi (teraz v ňom bývajú Rómovia). Obetavo sa o ňu starala jej suseda Alžbeta Lányiová, keďže Mária bola vo vyššom veku nevidiaca. Zomrela 12. 8. 1970 v Kremnici.

Podľa slov jej dcéry Karoly sa vydala za dr. Martina Baláža. Sobáš mali okolo roku 1900. Dr. Baláž sa na rodinných fotografiách z roku 1908 nenachádza. Vedľa Márie Balážovej, rod. Teschlerovej stojí jej dcéra Karola – pravnučka spisovateľa.

7) Pravnučka

Pravnučka spisovateľa, Karolína Balážová (Karola), sa narodila niekedy v roku 1900 alebo 1901. Nie je predbežne jasné, prečo v roku 1969 naznačovala, že sa narodila až v roku 1904. Na poslednej fotografii so spisovateľom z roku 1908 nevyzerá na štvorročnú. V 2. dieli spisovateľovho vlastného životopisu je na str. 288 fotografia cca z roku 1901 (?), na ktorej je so spisovateľom pradedom asi jednoročná Karola. Karolína zomrela o niečo skôr než jej matka, a to 30. 1. 1970, asi v Budapešti, kde bývala. Je možné, že do Budapešti sa vydala. Jej manželom bol dr. František

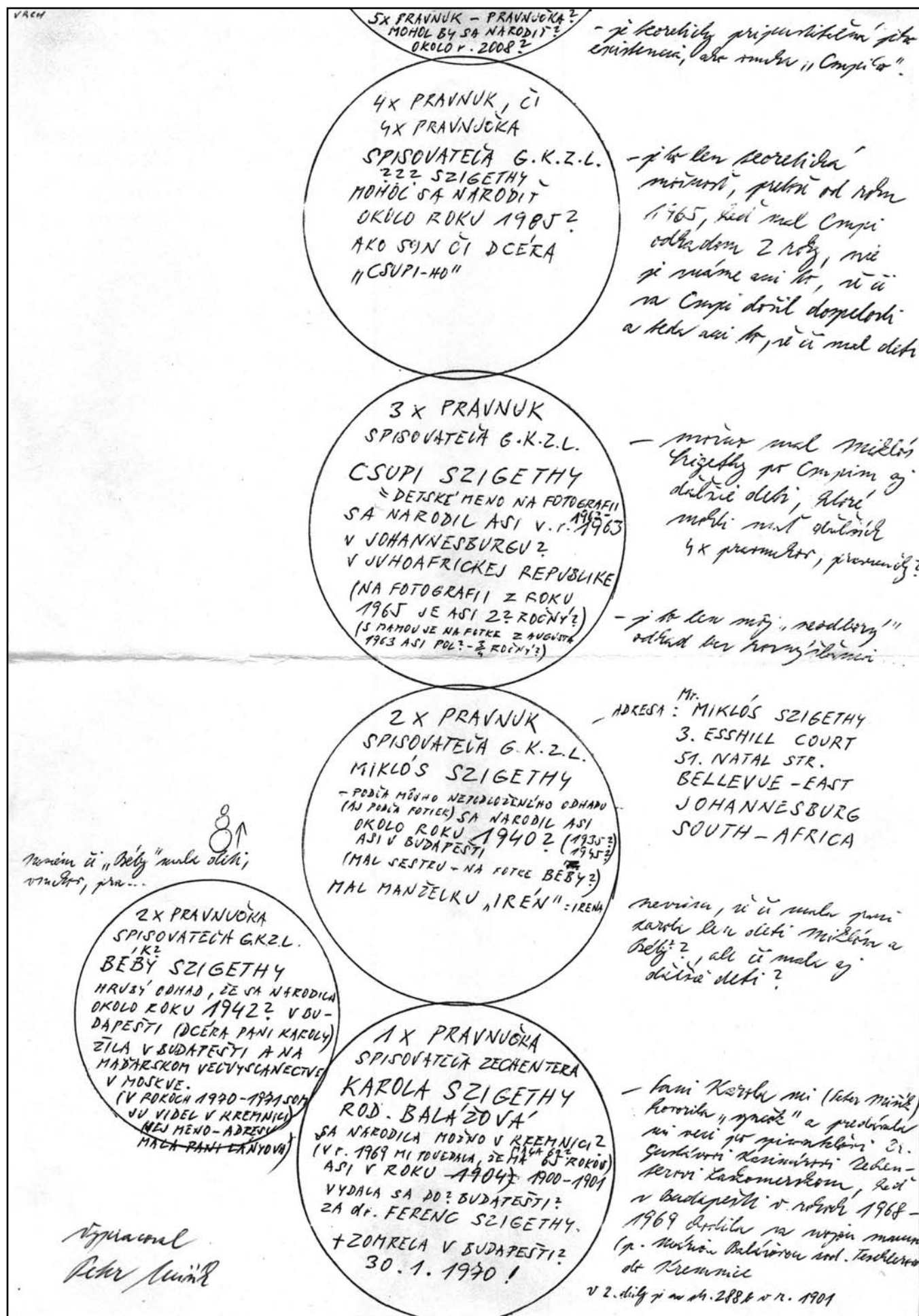

Spisovateľova pravnučka
Karolína Balážová-Szigethy(ová)

(Ferenc) Szigethy. František a Karolína Szigethyovci mali syna a dcéru. Tá v posledných rokoch života chodila matke Márii pomáhať. Okrem iného aj pre veľkú finančnú núdzu sa podieľala na rozpredávaní pozostalosti po spisovateľovi.

8) Prapravnuci

Ako bolo vyššie spomenuté, mohlo ich byť viac, ale známi sú len dvaja – dcéra a syn Františka a Karolíny Szigethyovcov. Prapravnuk Mikuláš (Miklós) Szigethy sa narodil niekedy medzi rokmi 1935 – 1945, pravdepodobne v Budapešti. Nie je známe, či ešte žije. V roku 1969 žil v Juhoafrickej republike. Jeho manželka sa volala (volá?) Irena - na fotografii s maďarským textom je jej meno vo forme Irén. Nie je teda vylúčené, že bola maďarskej národnosti. Spolu mali syna, ktorého meno poznáme len v detskej pdobe Csupi. Či mali ďalšie deti, nie je známe. V Juhoafrickej republike žil Mikuláš s rodinou na adrese Mr. Miklós Szigethy, 3. Esshill court, 51 Natal str., Bellevue – East Johannesburg, South Africa.

Rodostrom rodiny G. K. Zechentera Laskomerského vypracovaný Petrom Mišíkom, 2. strana

Prapravnuk Miklós Szigethy

Prpravnučka Béby Szigethy

dcérou Miroslavou Lányiovou–Mojžiškovou. Dúfajme, že sa nájde jej adresa a že sa dozvieme podobu jej úradného mena i to, či bola vydatá, či mala deti, ako aj viac údajov o jej bratovi Mikulášovi a jeho potomkoch.

9) Prapravnuci

Je možné, že ich žije veľa, azda aj na Slovensku, ale zatiaľ nevieme ani to, či ešte žije (teraz asi štyridsaťšesťročný) jediný známy, vyššie spomenutý prapravnuk Csupi. Týmto detským zdobeným menom bol nazvaný na fotografii s rodičmi z Juhoafrickej republiky.

Miklós Szigethy
so synom Csupim

Prpravnučka Béby Szigethy(ová) je známa len z fotografie, na ktorej je označená práve jej domácim menom Béby. Možno len hádať, že sa narodila niekedy medzi rokmi 1940 až 1944 (?). Narodila sa zrejme v Budapešti, pretože tam bývala. Vieme o nej, že istý čas pracovala na maďarskom veľvyslanectve v Moskve. Viac údajov nepoznáme. Nádej na získanie informácií však je, pretože po smrti jej mamy (Karolíny) a starej mamy (Márie Balážovej) niekedy v rokoch 1970 – 1971 chodila práve ona do Kremnice vypořádovať dedičstvo. Kontakty mala hlavne so susedou Alžbetou Lányiovou a azda aj s jej

Csupi Szigethy sa narodil cca v roku 1962 alebo 1963, asi v Johannesburgu (?) v Juhoafrickej republike. Nevieme, či mal súrodencov. Ak sa Csupi, jeho súrodenci

či prípadní bratranci a sesternice dožili v rokoch 1980 – 1990 dospelosti a tiež mali deti, tzn. „prapravnukov a prapravnúčky“ (išlo by o doloženú 10. generáciu rodiny), tak tie by v súčasnosti už takisto mohli mať deti, t. j. „prapravnukov alebo prapravnúčky“ (11. generácia), ktoré o svojom významnom prapravnúckom dedičstve – spisovateľovi na Slovensku pravdepodobne ani netušia.

Na záver by sme chceli požiadať každého, kto by vedel uvedené osobné údaje doplniť či upresniť, o spoluprácu a ich poskytnutie autorovi tohto článku, ktorého môžete kontaktovať na adrese: Peter Mišík, ul. J. Horvátha 905/40, 96701 Kremnica, tel. 045/6742788.

Die Familie des Arztes und Schriftstellers Gustáv Kazimír Zechenter–Laskomerský aus Kremnica

Der Artikel fasst die Erkenntnisse über die Vorfahren und Nachfahren des Arztes und bekannten Schriftstellers Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský aus Kremnica zusammen. Sein Urgroßvater war Franz Zechenter, der in Thüringen oder Banská Bystrica irgendwann zu Beginn des 18. Jahrhunderts geboren wurde. In Banská Bystrica war er als Glöcknermeister tätig. Der Vorname des Großvaters ist nicht bekannt. Der Vater Ignác wurde im Jahr 1772 in Banská Bystrica geboren und war Lehrer und Bergbaubeamter. Gustáv Kazimír hatte mit seiner Ehefrau Katarína, geb. Aschnerová vier Kinder, die Töchter Berta (1859 – 1863), Mária (1861 – nach dem Jahr 1908) und Olga (1862 – 1863) und den Sohn Gustáv (1867 – 1872).

Csupi Szigethy,
prapravnuk spisovateľa

Die Tochter Mária heiratete im Jahr 1879 in Kremnica Juraj Teschler. Gemeinsam hatten sie die Töchter Katarína (nach dem Jahr 1881) und Mária (* 1881). Deren Tochter Karolína hatte mit ihrem Mann den Sohn Mikuláš (* ca. 1935 bis 1945, Budapest), der in die Republik Südafrika auswanderte, und die Tochter Béby (* ca. 1940 bis 1944, Budapest). Mikuláš hatte mit seiner Frau Irena den Sohn „Csupi“.*

Príspevok k dejinám starého hostinca v Dolnej Vsi pri Kremnici

Bohuslava Konušová

Príspevok vznikol na základe spomienok pána Jozefa Ťahúňa z Dolnej Vsi a na základe podkladov uložených v NBS-Múzeu mincí a medailí v Kremnici. Celkom na začiatku príbehu bol nález strieborného denára z čias antického Rímskeho cisárstva, objaveného na jar roku 2005 pri poľných prácach nad obcou Dolná Ves. Nález bol zaznamenaný autorkou tohto článku do obecnej kroniky. Na výzvu o rozdelenie sa vedomostí o prípadných ďalších nálezoch zareagoval Jozef Ťahúň z dolného konca obce. So sebou priniesol rovno aj 63 kusov mincí, ktoré po desaťročia nachádzal pri obrábaní pôdy vo svojej záhrade. Nájdené mince je možné rozdeliť do nasledujúcich skupín: mince z obdobia vlády Márie Terézie (1740 – 1780), z obdobia vlády cisára Františka I. (1792 – 1835), z doby vlády cisára Františka Jozefa I. (1848 – 1916), z doby tzv. prvej Československej republiky (1918 – 1938) a z obdobia II. svetovej vojny (1939 – 1945), a to z územia Protektorátu Čechy a Morava a Slovenskej republiky. Čo sa týka nominálov, išlo o grajciare, koruny a haliere z rokov 1761 – 1942.

Všetky mince sa našli na pozemku patriacom rodine Ťahúňovcov a Hlaváčovcov. Pozemok je rozsiahly a v súčasnosti na ňom stojí viacero stavieb, a to pôvodný dom, murovaná budova domácimi nazývaná

ako pajta a štyri nové domy. Obe spomenuté rodiny sú v príbuzenskom vzťahu, takže uvedené domy nie sú ani oddelené plotmi. Jedna časť pôvodného historického domu patrí Jozefovi Ťahúňovi. Podľa jeho informácie bol dom rozdelený múrom hrubým 90 cm na dve časti,

Súčasný pohľad na budovu zájazdného hostinca

a to na obytnú časť, ktorú obýval hostinský a samotný hostinec. Vedľa stála kolkáreň a spomenutá pajta o rozmeroch 20 x 10 m, ktorá bola tiež rozdelená na dve časti. V jednej prespávali pocestní, v druhej bol ustajnený dobytok majiteľa.

Súčasný pohľad na tzv. pajtu, kde prespávali pocestní a boli ustajnené kone, prípadne aj svozmi

Na pozemku, ktorý od cesty oddeľoval plot s murovanými stĺpmi s hrúbkou 1 m, sa nachádzali dve studne – jedna bola v prednej časti dvora, druhá, záhradná za krčmou. Povyše druhej zo studní je do svahu vyhlbená dodnes zachovaná a využívaná murovaná pivnica dlhá 10 m. Pre potreby krčmy bola ako stvorená. V hornej časti pozemku bol aj murovaný „bazén“ (jeho účel nie je známy) o priemere 1,8 m a hlboký 70 cm. Tehly z neho boli použité pri stavbe niektorého z nových domov.

V úvode spomínané mince sa teda našli na pozemku, na ktorom stál dedinský (zájazdný)

hostinec s nocľahárňou, slúžiaci pocestným smerujúcim do Kremnice. Okrem toho tam bola aj kolkáreň, v ktorej si mohli krátiť čas cezpoľní i miestni obyvatelia. Najstaršia minca, 1-grajciar razený v pražskej mincovni, pochádza z roku 1761. Nie je jasné, či už v tom období hostinec, nocľaháreň a kolkáreň stáli. Isté je, že pôvodný obytný dom tu stál určite v roku 1835. Svedčí o tom jeden z kolekcie 138 kusov streleckých terčov nachádzajúcich sa v zbierkach NBS – Múzea mincí a medailí v Kremnici. Strelecké terče namaľované v rokoch 1837 – 1896 sa do múzea dostali v roku 1915 zo zanikajúceho streleckého spolku.

Strelecký terč z roku 1839 bol temperovými farbami namaľovaný na drevo s rozmermi 78,5 x 112 cm, a to kremnickým maliarom Georgom Wiszom. V prírastkovej knihe múzea je evidovaný pod prírastkovým číslom 849/86 U-1653.

Strelecký terč zachytáva v piatich obrazových poliach s vysvetľujúcimi textami výjav rýchlej jazdy na saniach z Kremnice do Dolnej Vsi. Jazda sa odohrala 26. decembra 1835. V ľavom hornom poli je namaľovaná jazda dvoch pasažierov na saniach, pričom jeden z nich vypadáva zo sánok. Výjav sa odohráva na Dolnej ulici v Kremnici pred priechom špitálu s kostolom sv. Alžbety. V pravom hornom poli je vyobrazený záprah mŕtvej skupiny ľudí, márne sa snažiacich spomaliť rýchlosť nebezpečne sa rútiaceho záprahu. Výjav je situovaný na okraj mesta, na jednej strane cesty je umiestnený hraničný svetelný stĺp, tzv. Fernkreuz, na druhej kaplnka, tzv. Gerichtskapelle. V ľavom dolnom poli sú sane prechádzajúce cez nemenovanú obec (dvojica oploštených vidieckych domov v pozadí), pričom temer zrazili človeka. V pravom dolnom poli zas koniec rýchlej jazdy

na dvore pred domom s čelad'ou. V poli v strede terča je výjav odohrávajúci sa v interiéri izby. V nej jeden z jazdcov zo saní ukazuje staršiemu mužovi svoje omrznuté ruky.

Je veľmi pravdepodobné, že výjavy v pravom dolnom a stredovom poli sa týkajú Dolnej Vsi, v 19. storočí nazývanej ešte po nemecky Schwabenhof. V dome, pred ktorým sa skončila popísaná rýchla jazda na saniach, možno spoznať budovu hostinca. I keď dnes dom vyzerá trochu inak. Má oveľa vyššiu strechu a okná na pravej

bočnej strane má zamurované. Pôvodná veranda je potiahnutá až po pravý roh domu. Už ťažšie je stotožniť izbu zo stredového poľa s interiérom bývalého hostinca. Pod oknami sa nachádzajú dlhý stôl s nádobou a pohárom, akoby pripravenými pre zmrznutého cestujúceho víťaného domácimi, by však mohol poukazovať na spojitosť s hostincom. Podotknúť však treba, že zobrazenie okien na obraze nesúhlasí s ich súčasným situovaním. Túto skutočnosť by mohol vysvetľovať fakt, že po odkúpení celého domu od hostinského Hexnera v roku 1914 noví majitelia (gazdovia Ťahúň a Hlaváč) dom i príslušenstvo stavieb upravovali.

Existenciu krčmy v Dolnej Vsi v dome č. 30, patriacemu dnes Jozefovi Ťahúňovi a Júliusovi Pračkovovi, možno ohraničiť uvedenými rokmi 1835 až 1914. Mince z obdobia Československa, Protektorátu Čechy a Morava a Slovenskej republiky (1918 – 1945), nájdené na pozemku krčmy, nepochádzajú od majiteľov či hostí tejto krčmy alebo kolkárne, ale z vreciek nasledujúcich majiteľov domu.

Výrez z terča
s predpokladaným interiérom
hostinca v Dolnej Vsi

Výrez z terča s budovou
hostinca v Dolnej Vsi

Literatúra:

KOLLÁRIKOVÁ, Janka: Strelecký spolok a meštianska kultúra v Kremnici v 19. storočí. Diplomová práca. Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica 2005.

Beitrag zur Geschichte des alten Wirtshauses in Dolná Ves bei Kremnica

Der Beitrag entstand auf Grundlage der Erinnerungen von Jozef Ťahúň aus Dolná Ves und der Unterlagen, die im NBS-Museum der Münzen und Medaillen in Kremnica aufbewahrt werden. Zu den ursprünglichen Bauwerken auf dem Grundstück der Familien Ťahúň und Hlaváč in Dolná Ves gehört das historische Gebäude des Wirtshauses, ein gemauertes Gebäude, der Pajta genannt wird. Das Wirtshaus war ursprünglich durch eine Trennwand in den von der Familie des Wirts bewohnten Teil und das eigentliche Wirtshaus eingeteilt. In der oben genannten Pajta übernachteten Reisende

und in einem abgetrennten Teil hatte das Vieh seinen Stall.

Zum Wirtshaus gehörte auch eine Kegelbahn, die jedoch nicht erhalten geblieben ist. Es ist nicht ausgeschlossen, dass das Gebäude des Wirtshauses irgendwann im 18. Jahrhundert entstand. Darauf würde eine 1-Kreuzer-Münze aus dem Jahr 1761 hinweisen, die auf dem Grundstück gefunden wurde. Sicher ist, dass es im Jahr 1835 bereits existierte. Dies beweist eine im Museum von Kremnica aufbewahrte gemalte Schießscheibe, auf der Szenen der Fröhlichen Fahrt von Kremnica nach Dolná Ves dargestellt sind. In einer der Szenen kann das Gebäude des alten Wirtshauses von Dolná Ves klar identifiziert werden.

Z dejín lyžovania v Kremnici od počiatkov do začiatku druhej svetovej vojny

Ľubica Majerová

Lyžovanie pred rokom 1918

Dnes už asi presne nezistíme, kedy prvýkrát zanechala lyža stopu v kremnických horách, isté však je, že vďaka ich členitosti sa tu tento šport usídlil a našťastie zachoval až dodnes. V druhej polovici 19. storočia sa lyžovanie priradilo už k známym športom, ktoré spríjemňovali život Kremničanov. Športoví nadšenci sa v roku 1876 spojili do Korčuliarskeho spolku vzniknutého z podnetu riaditeľa kremnického gymnázia Karola Schrodera. Jeho cieľom bol spoločenský život, zábava a telocvik formou rôznych športových aktivít. Zahŕňal korčuľovanie s 39 členmi, tenis s 22 členmi, cyklistiku s 26 členmi a turistiku, ktorú pestovalo 18 organizovaných členov.¹ Spolok udržiaval v zime klzisko na korčuľovanie a v lete bol tento priestor využívaný na lawntennis a bicyklovanie.² Prví lyžiari, ktorí sa objavili na kremnických zasnežených pláňach, sa síce hneď neorganizovali v spolku, ale začali v rámci šírenia tohto nového bieleho športu organizovať lyžiarske výcviky. Keďže cestovný ruch už mal v Kremnici zázemie, účastníci kurzov sa mali kde ubytovať. Mesto bolo propagované vďaka turistickému sprievodcovi od Eduarda Wágnera, ktorý opisoval prvotriedne lyžiarske terény a možnosť zapnúť si lyže hneď po opustení železničnej budovy a spustiť sa 150 metrov do hĺbky mesta.³ Výhodou bola taktiež dobrá poloha mesta, keďže ju pretínala železničná trať hlavného ťahu Budapešť – Vrútky. Tento úsek železnice bol vybudovaný už v roku 1872. Cesta z Budapešti do Kremnice trvala len 5 hodín, a tak Maďarský lyžiarsky klub založený v roku 1908 využíval vo veľkej miere terény v okolí Kremnice.

„V priebehu rokov 1907 – 1918 sa zo starého baníckeho mesta Kremnica stalo významné lyžiarske centrum Uhorska.“⁴

Už v zime 1907/1908 prichádzali na víkendové zájazdy budapeštianski lyžiari, aby sa naučili ovládať lyže a techniku jazdy. Prvý kurz bol za účasti 10 Kremničanov a 34 účastníkov z Budapešti uskutočnený od 16. do 19. januára 1912. Viedol ho Georg Bilgeri.⁵

Georg Bilgeri bol lyžiarsky inštruktor v rakúsko-uhorskej armáde a rozvinul novú lyžiarsku techniku, ktorá niesla jeho meno. Takzvaná Bilgeriho škola bola charakteristická oblúkom s dynamickým zaťažením vonkajšej zahranenej lyže a so zapojením sily nôh do otáčania. Z nórskej školy prevzal jazdu s dvomi palicami, vyvinul nové viazanie a začal používať vosky.⁶

V ďalších zimných sezónach sa konali opäť kurzy po vedení Georga Bilgeriho doplnené o zaujímavý program v Kremnici a blízkom okolí. Ubytovanie poskytoval hotel Jeleň v Kremnici a nová chata na Skalke. V roku 1914 na kurz nadväzovali prvé celouhorské lyžiarske preteky v behu a skoku na lyžiach, ktoré sa uskutočnili 18. januára 1914.⁷

Trať pretekov viedla zo Skalky na Krahule. Víťazstvo získal svetoznámy automobilový pretekár Delmar. V tom období bol zároveň v Kremnici dostavaný skokanský mostík za železničnou stanicou. Súčasťou lyžiarskych pretekov sa stal aj skok z mostíka. Prvý čestný skok uskutočnil Georg Bilgeri. Najdlhší skok 14 – 15 metrov dosiahol a teda víťazstvo získal Kaczander z Budapešti.⁸

Z domácich účastníkov kurzu to boli Dr. Elöd, Dr. Jánoši, Ambrózy a Wiedermann. Róbert Kniep sa stal veľkým nadšencom lyžovania a je považovaný za nestora kremnických lyžiarov. Stal sa lyžiarskym inštruktorom, propagátorom lyžovania, organizátorom pretekov. Svoj obchod obohatil o lyžiarsky materiál. Zaoberal sa aj konštrukciou lyží, viazaní, navrhoval lyžiarske mostíky. Lyžiarskou vášňou takpovediac nakazil akademic-

**Vít'azný skok na celouhorských pretekoch lyžiarov a skokanov
v Kremnici v roku 1914, foto z knihy J. Terzčáka
Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 - 1944 z roku 1997**

kého maliara Gejzu Angyala, ktorý sa stal priekopníkom a propagátorom lyžovania v Kremnici.⁹

Róbert Kniep bol lyžiarskym inštruktorom aj v Banskej Bystrici, a to spolu s prof. Grozsom z Kežmarku, A. Thernom a Kuzmom z Tatranskej Lomnice.¹⁰

Kremnica bola miestom, kde sa uskutočňovali aj vojenské lyžiarske kurzy. Takýchto miest bolo na území Slovenska niekoľko.¹¹

Jedinečnosť a prvenstvo v rámci vtedajšej monarchie získala Kremnica uskutočnením prvého lyžiarskeho kurzu profesorov v Uhorsku. Konal sa od 22. decembra 1917 do 6. januára 1918 za účasti 28 stredoškolských profesorov a 6 technických vedúcich jednotlivých športových zväzov. Z kremnického gymnázia sa zúčastnili kurzu pedagógovia Nándor Csengő, Benedikt Czeizel, Rezső Országh a Július Wiedermann. Ďalšie mestá zastúpené na kurze boli Žilina, Ružomberok, Levoča, Šahy, Spišská Nová Ves a Dolný Kubín. Každý účastník dostal na začiatku kurzu lyže s viazaním, palice, lyžiarsku obuv, teplé ponožky, štulne, rukavice, čiapku a okuliare. Ak sa predpokladalo, že pedagóg bude rozvíjať lyžiarsky šport medzi mládežou, mohol si výstroj po skončení kurzu ponechať. Výcvik prebiehal v dvoch etapách. Počas prvej si účastníci cvičili základné veci, ako napríklad pripínanie lyží, pády a vstávanie, chôdzu po rovine, zjazd, oblúky a podobne. Druhá časť výcviku

spočívala v niekoľkých náročných túrach v okolí Kremnice. Záverečné skúšky vykonávali účastníci pred komisiou ministerstva školstva a lyžiarskeho zväzu a najschopnejší z nich sa mohli stať pomocníkmi cvičiteľmi, respektíve doškoliť sa a viesť samostatné mládežnícke kurzy lyžovania.¹²

Prvá svetová vojna obmedzila, resp. znemožnila ďalší vývoj lyžovania v Kremnici.¹³ Rozvoj lyžovania všeobecne na celom Slovensku nastal až po vyhlásení Československej republiky.¹⁴

K lyžovaniu sú samozrejme potrebné lyže, ktoré prešli dlhým historickým vývojom od snežníc pozostávajúcich z dreveného rámu s konopným výpletom, cez lyže rôznej dĺžky, šírky a váhy z dreva, po súčasnú širokú škálu lyží a materiálov. Keďže sa v Kremnici vykryštalizoval veľký záujem o lyžovanie, tak sa prirodzene začali šikovní majstri v meste zaoberať aj výrobou lyží.

Najúspešnejším výrobcom lyží v meste bol stolár Meszáros. Spolupracoval s významným maliarom Gejzom Angyalom. Spolu sa zaoberali aj konštrukciou lyží a viazaním. Na materiál využívali drevo zo záhradného jaseňa. V období rokov 1925 – 1954 vzniklo v Meszárosovej dielni približne 150 párov zjazdových, bežeckých i skokanských lyží.¹⁵

Zachované sú tiež lyže vyrobené v Kremnici stolárom Filipom Murgašom a nedokončené lyže, ktoré konštruoval Gejza Angyal.¹⁶

Prvý skokanský mostík v Kremnici bol vybudovaný pre spomenuté celouhorské lyžiarske preteky v roku 1914. Jeho parametre nie sú známe, jeho existenciu však dokazuje zachovaná fotografia. Ďalší mostík bol postavený bol v rokoch 1922 – 1923, a to v nadmorskej výške 740 m nad mestom. Pomenovanie dostal podľa Dr. Tibora Eleóda, ktorý bol mecenášom lyžiarskeho športu v Kremnici. Mostík projektoval Ing. arch. Karol Schwager a dali sa na ňom dosiahnuť približne 40 metrové skoky.¹⁷

Dr. Tibor Eleód bol predsedom spolku Karpathenverein v Kremnici a spolu so svojou sestrou sa zúčastňovali lyžiarskych pretekov ako aktívni športovci.

V blízkosti Eleódovho mostíka bol postavený menší mostík pre mládež a podľa navrhovateľa, profesora Angyala, bol po ňom aj pomenovaný.¹⁸ Ako to dokumentujú archívne materiály, pán Angyal bol pri mnohých pretekoch v lyžiarskych skokoch veliteľom mostíkov.

Neskôr vznikla v Kremnici myšlienka postaviť najväčší mostík v Československej republike, ba možno v celej strednej Európe. Tzv. Šnejdárkov mostík sa začal stavať v Bystrickej doline v lete 1933, ale dokon-

čený nikdy nebol.¹⁹ Na stavbu mostíka sa bol pozrieť aj armádny generál Šnejdár, ktorý poskytol počas návštevy rozhovor pre Športový týždeň. Vyzdvihoval v ňom výstavbu mostíka pre športovcov – skokanov. Jeho vzťah ku Kremnici bol zviazaný s bojmi II. divízie proti maďarským bolševikom, ktorej bol veliteľom. Kremnica sa mu veľmi páčila a vyslovil pranie, aby boli odstránené určité nedostatky, ako napríklad telefonické spojenie len do 18-tej hodiny.²⁰

Ďalší nový lyžiarsky mostík bol uvedený do užívania prvým skokom v rámci lyžiarskeho župného preboru 24. januára 1937.²¹ Projektoval ho akademický maliar Gejza Angyal a bol postavený v lokalite Renweis (Rennwies). Mostík bol zničený po prechode frontu v roku 1945.²²

V roku 1946 bol podľa Angyalovho návrhu postavený mostík P = 42 s drevenou konštrukciou.²³ Postavila ho stavebná spoločnosť staviteľa Drába a stal sa atraktívnou dominantou mesta. Žiaľ, v dôsledku nedostatočnej údržby došlo k oslabeniu konštrukcie a v roku 1966 mostík neodolal víchrici.²⁴ Podľa projektu Jozefa Adama z novembra 1965 bol postavený v oblasti Renweisa mostík P = 32 na železnej konštrukcii podľa vyhovu-

s výškovým rozdielom 231 m a s dĺžkou trate 914 m.²⁶

Kuriozitou zimných športov v Kremnici je, že uprostred mesta na Štefánikovom námestí sa priestor od Mestského domu po Morový stĺp využíval a dodnes využíva na lyžovanie a sánkovanie.

Lyžovanie v rokoch 1918 - 1938

Po vzniku Československej republiky došlo k veľkému rozvoju športu a kremnickí nadšenci sa samozrejme chopili príležitosti organizovať svoj voľný čas v rámci športových aktivít. Vo svojej činnosti pokračovali tenisti, študenti začali získavať skúsenosti na ľade pri modernom športe hokeji, na pasienkoch v okolí mesta sa konali prvé futbalové zápasy a onedlho už aj organizovaná liga. Nadšencov si získali atletické disciplíny, ale aj plávanie, šach, kolky, rybolov a pestovali sa grécko-rímske zápasy.

Všestrannú športovú a spoločenskú činnosť v meste vyvíjala Telocvičná jednota Sokol, ktorá bola založená v Kremnici 6. apríla 1919. Pravidelnému cvičeniu v telocvični, turistike, ale aj vzdelávaniu, divadlu a bábkarskej činnosti sa venovala Robotnícka telocvičná jednota založená v roku 1924.²⁷

V zimnom športe – lyžovaní sa taktiež začala písať nová etapa. Lyžovanie ovplyvnili a podporili českí učitelia, profesori, úradníci, zamestnanci a dôstojníci, ktorí prišli na Slovensko a stáli pri zrode prvých organizácií združujúcich záujemcov o lyžovanie. V Banskej Bystrici a v Kremnici vznikol lyžiarsky spolok pri nemeckom Karpathenvereine, ktorý organizoval rôzne lyžiarske preteky.²⁸

Mladí ľudia sú vždy odvážnejší skúšať nové veci, a tak aj k lyžovaniu si najskôr našli cestu študenti.

„Po roku 1918 bola to najmä mládež, ktorá samostatne síce, ale ujala sa vzkriesenia športu. Spočiatku nebolo organizácie, vedenia ani výchovy športovcov – lyžiarov. Skupiny dohovorených športovcov odchádzali na sobotu a nedeľu na Skalku – vzájomne si odkukávali spôsoby lyžovania a v nedeľu večer sa vracali unavení, ale pookriati domov.“²⁹

Vďaka zaničeným učiteľom kremnického gymnázia, ktorí podporovali u študentov záujem o lyžovanie,

Skokanský mostík v Kremnici na tzv. Rembíze, 30. roky 20. storočia, foto z knihy F. Gretscha a B. Doppler(ovej) *Unsere Heimat Johannesberg*, ktorá vyšla v Stuttgarte v roku 1986

júcich noriem lyžiarskych pravidiel Ústredného výboru Československej telovýchovy.²⁵

Priestor pre bežecké trate bol v Kremnici dostatočný a viedol niekoľkými smermi, či už Kremnica – Kremnické Bane, Lúčky, Skalka – Krahule, Skalka – Kremnica a mohol sa prispôsobiť aktuálnym snehovým podmienkam. Pre zjazdové lyžovanie bol taktiež dostatok lúk.

1. januára 1959 sa splnila túžba kremnických lyžiarov a do prevádzky bol uvedený lyžiarsky vleč Turdus na vrchu Jarabica v nadmorskej výške 910 metrov,

sa v Kremnici organizovali početné študentské preteky.

Kremnica patrila k jedným z vytipovaných miest na Slovensku, ktoré sa stali ešte za čias existencie Ministerstva školstva v Budapešti vďaka dobrým prírodným a personálnym podmienkam miestom pre organizovanie lyžiarskych výcvikov. Do projektu lyžiarskych kurzov sa zapojila armáda darovaním niekoľkých párov lyží s viazaním, palíc, rukavíc, lyžiarskej obuvi a lyžiarskych okuliarov škole.³⁰ Vďaka tomu sa mohli mladí kremnickí športovci zapojiť do prvých pretekov v lyžovaní.

V Kremnici sa dňa 18. marca 1929 konali prvé lyžiarske preteky slovenských stredných škôl, ktoré vypísal Školský výbor pre telesnú výchovu v Banskej Bystrici a zorganizovalo miestne gymnázium.

Zúčastnilo sa ich 130 pretekárov z desiatich škôl Banskej Bystrice, Dolného Kubína, Nitry, Ružomberka, Lučenca, Kremnice, Zvolena a Žiliny. Preteky pozostávali z týchto disciplín:

- jazda žiakov do 15 rokov na 4 km,
- jazda prekážková na 2 km,
- jazda päťčlenných hliadok ústavov na 10 km o putovnú cenu Slovenskej župy Zväzu lyžiarov,
- skok pre starších žiakov,
- jazda profesorov na 10 km.

Kremničania tu získali niekoľko medailových umiestnení. V jazde na 4 km druhé miesto obsadil Hogh, v prekážkovej jazde tretie miesto Knapp, v skokoch mladších prvé miesto Weiss, v skokoch starších prvé miesto Gergely.

Pre športovcov a hostí pretekov bol v aule gymnázia usporiadaný večierok. Preteky boli dobre pripravené s pomocou Klubu československých turistov, Sokola, Karpathenvereinu v Kremnici, mestskej rady a Štátnej mincovne v Kremnici. Z prvých lyžiarskych pretekov slovenských stredných škôl mali všetci ozajstnú radosť.³¹

Turisti - lyžiari - fotoamatéri!

Foto-aparáty a veškeré foto-potreby. Tmavá komora k voľnému použitiu. Lyžiarske vosky, tuky, oleje a pod. Potreby pre prvú pomoc. Kapesné lekárníčky najľavnejšie Vám dodá

Drogeria Ladislav Berger,
Kremnica, Námestie.

V. J. BAUKAL

v ý r o b a l y ž í

KREMNICA
(Slovensko).

**Turisti, skauti
a lyžiari!**

Pri návšteve Kremnice
kupujte
dopisnice
a pamiatky
len v papiernictve

Ševčíkovom,
Dolná ulica.

Reklamy lákajúce lyžiarov zo sprievodcu Kremnica a okolie z roku 1931

V dňoch 24. až 26. januára 1930 sa konali prvé tohoročné lyžiarske závody v Kremnici organizované Karpathenvereinom, kde domáci mladí športovci získali popredné miesta. V kategórii žiakov na 5 km I. trieda sa umiestnili ako prví traja Kremničania v poradí Hogh, Lacko, Dohnálek, v II. triede na 3 km vyhral taktiež Kremničan Nogrády. Medzi dorastencami na 11 km v I. triede získal tretie miesto Drienko, v II. triede obsadil tretie miesto Nemec.³²

Druhé slovenské stredoškolské lyžiarske závody o majstrovstvo v jazde na lyžiach sa mali konať 1. a 2. marca 1930 pod protektorátom Mestskej rady slovenského hlavného

ho banského mesta Kremnice a Slovenskej župy Zväzu lyžiarov čsl. Už 23. januára 1930 Slovenský večerník uverejnil správu o ich konaní a vyzýval na zaslanie prihlášok na riaditeľstvo Československého štátneho reformného reálneho gymnázia v Kremnici. Prví traja pretekári každej skupiny mali po závodoch získať pamätné medaily kremnickej mincovne. Program pretekov bol naplánovaný takto:

- jazda žiakov 12 – 15 ročných asi 1 km (spôsob vyľučovací),
- jazda žiakov starších ako 16 rokov, asi 3 km (zjazd s prekážkami),
- jazda 5-členných družstiev (hliadky ústavov) na 10 km,
- skok starších žiakov (starších ako 16 rokov),
- zjazd profesorov na 10 km do 32 rokov a nad 32 rokov.³³

Vzhľadom na nedostatok snehu sa preteky mali konať len 2. marca a súťaž v skokoch sa nemala uskutočniť vôbec, lebo na mieste, kde boli mostíky, nebol sneh. Na Skalke boli vhodné podmienky pre závody s potrebnou výškou snehu 60 cm.³⁴

Riaditeľstvo Československého štátneho reformného

ho reálneho gymnázia v Kremnici požiadalo Radu slobodného banského hlavného mesta Kremnice o morálnu a hmotnú pomoc pri organizácii a priebehu podujatia. Po druhých stredoškolských pretekoch sa mal konať štátny lyžiarsky kurz asi pre 30 – 40 účastníkov a pri organizovaní týchto podujatí bolo o pomoc požiadané mesto Kremnica. Mestská rada dňa 28. novembra 1929 rozhodla, že na lyžiarske preteky poskytne šesťsto korún. Taktiež dala súhlas k tomu, aby v útulni na Skalke mali pretekári a rozhodcovia voľný vstup a prisľúbila, že mestskí zamestnanci budú usporiadateľom pretekov nápomocní. Po ukončení pretekov zaslalo riaditeľstvo gymnázia Mestskej rade striebornú medailu, ktorá bola uložená do archívu. Pri vyúčtovaní pretekov vznikol deficit 434,20 Kč, ktorý sa mestská rada rozhodla gymnáziu vyrovnať.³⁵

Tretie veľké stredoškolské lyžiarske preteky sa konali 17. februára 1931, ale už nie v Kremnici. Miestom konania bol Ružomberok. Kremnickí študenti gymnázia sa súťaže zúčastnili a Ján Nemec získal prvé miesto v skoku a Ján Jurkovič druhé miesto v tej istej disciplíne.³⁶ Ján Nemec získal prvé miesto v dorasteneckej kategórii aj na najväčších lyžiarskych závodoch tej sezóny v Banskej Bystrici, organizovaných banskobystrickým Skiklubom spolu s veliteľstvom 10. pešej divízie a so

V každej kategórii obsadil niektoré z prvých troch miest Kremničan. Škoda len, že študent Nemec, ktorý bol nádejným skokanom, sa zúčastnil skoku z Angyalovho (malého mostíka) bez konkurencie. Jeho výkon však bol senzáciou dňa, skočil jedinečným štýlom a dosiahol 22 metrov.³⁸

V rámci lyžiarskych pretekov Karpathenvereinu konaných v dňoch 22. až 24. januára 1932 súťažili mladí športovci aj v nasledujúcich disciplínach:

- beh mladistvých na 8 km, tretie miesto získal J. Wágner z Kremnice,
- beh mladých na 4 km, Kremnica medailu nezískala,
- beh chlapcov na 2,5 km, prvé miesto Eduard Palatínus z Piargov, druhé miesto Karol Štubnya, tretie miesto Zdenek Dohnálek – obidvaja z Kremnice,
- beh dievčat na 3 km, prvé trie miesto získali Kremničanky v poradí Joca Nógrádyová, Magda Tixáková, Marta Alexyová.³⁹

Kremnica má celý systém škôl pre mládež s poruchami sluchu. Je pozoruhodné, že priaznivci lyžovania viedli aj deti s týmto postihom k športu a motivovali ich k účasti na súťažiach.

V marcovú nedeľu v roku 1932 sa konali lyžiarske preteky o majstrovstvo ústavu hluchonemých. S myšlienkou zorganizovať tieto preteky prišiel riaditeľ a in-

špektor ústavu hluchonemých p. Sobolovský. Zúčastnilo sa ich 50 lyžiarov, ktorí boli rozdelení do nasledovných skupín:

- beh na 10 km viac ako 18 ročných,
- beh na 8 km 16 ročných,
- beh 12 – 15 ročných na 5 km,
- beh 9 – 12 ročných na 2,5 km.

Diváci prizerajúci sa týmto pretekom boli nadšení z výkonu hluchonemých pretekárov a celé závody boli hodnotené veľmi kladne. Plakety a lyžiarske potreby zakúpil na vlastné náklady učiteľský

Skokanský mostík v Kremnici na Rembíze, pohľadnica z 30. rokov 20. storočia

spoluúčasťou odboru Klubu čsl. turistov. Verejné lyžiarske závody s medzinárodnou účasťou sa konali v dňoch 6. až 8. februára 1931.³⁷

Veľké lyžiarske závody usporiadal v Kremnici Karpathenverein, odbočka Kremnica v dňoch 22. – 24. januára 1932 a zaradil do nich aj skupinu mládeže:

- beh mládeže na 6 km,
- beh chlapcov na 2,5 km,
- beh dievčat na 3 km.

zbor.⁴⁰ O týchto zaujímavých lyžiarskych pretekoch informoval aj časopis Kurýr.

Súťažne si zalyžovať mali chuť aj mladí ľudia z obce Kremnické Bane (v období 30-tych rokov nazývaných ešte Piargy), ktorá leží v blízkosti Kremnice.

Prvé preteky svojho druhu na Piargoch si zorganizovali mládežníci. Nasledovanehodné štafetové závody v behu na 22 km v ťažkom teréne Kremnická píla – Skalka – Piargy mali takéto výsledky:

miesto KV Piargy – Kremnica, s časom 1.28.20, Piargy, združenie mladých „vonkovských“ lyžiarov, s časom 1.30.09,

Kunešovská štafeta, s časom 1.47.43.

„Je až na podiv, že jaká je tu láska medzi vonkovskou mládežou k tomuto krásnemu zimnému športu.“⁴¹

Aj keď podmienky v Kremnici boli pre lyžovanie priaznivé, predsa len bol časom zaznamenaný úpadok tohto športu v tomto tzv. slovenskom Semmeringu.⁴² Novovzniknutý lyžiarsky krúžok pri odbore klubu Československých turistov v Kremnici si vytýčil cieľ vychovať z mladej generácie zdatných lyžiarov a povzniesť Kremnicu na stredisko lyžiarskeho športu. Prvým krokom k jeho naplneniu bola príprava na lyžiarske preteky, ktoré sa plánovali na 22. februára 1931. Mestská rada odsúhlasila na ich realizáciu päťsto korún. Preteky sa pre nepredvídaný nedostatok snehu konali až v nasledujúcom roku.⁴³

Prvé domáce lyžiarske závody pre Kremnicu a okolie sa konali 21. februára 1932. „Snahu poriadateľstva závodov treba teraz veľmi vítať, keďže je najvyšší čas, aby mládež sa zregrotovala do radov starších lyžiarov, lebo len tak možno očakávať, že z dnešnej mládeže vyjdú dobrí a nádejní lyžiari, ktorí by vedeli vždy reprezentovať svoju „zlatú“ kolísku Kremnicu a ktorí by vedeli čestne obhájiť vždy farby svojho mesta.“⁴⁴

Preteky sa stretli s dobrým ohlasom, zúčastnilo sa ich okolo 100 pretekárov a mali vzorný priebeh. Najmladší lyžiari si zmerali sily v týchto disciplínach:

- beh chlapcov (do 10 rokov) na 3 km (štart od Anna šachty),
- beh chlapcov (10 – 12 roční) na 3 km (štart od Anna šachty),
- beh žiakov na 5 km (štart na Piargoch),
- beh dorastencov na 7 km (štart od Úlehlovej chaty).

Snaha usporiadateľov na čele s obchodníkom p. Kniepom bola korunovaná úspechom. Na krásne ceny prispelo mesto Kremnica, p. okr. náčelník dr. Úleha, radca pol. správy p. starostu Jozefa Horvátha, fy Gle-singer a miestny Baťa.⁴⁵

O týchto pretekoch so vzorným priebehom a o ich výsledkoch informovala aj Slovenská krajina. Víťazmi behu chlapcov do 10 rokov na 3 km sa stali Albert Smekal, Karol Ernay, v kategórii 10 – 12 ročných na 3 km Eugen Palatinus, Alexander Knapp, v kategórii žiakov na

5 km Ladislav Gindl, Vincent Schmiedt a v kategó-

rii dorastencov na 7 km Rudolf Tielesch a Ján Uhliar.⁴⁶ Slovenský večerník obohatil správu o konaní závodov aj opisom sprievodnej atmosféry:

„Kremnické obecnstvo s veľkým nadšením za ideálneho počasia prizeralo na príchod mladých nadšencov z veľkého kordonu, ktorý sa tiahol od hlavnej trafiky až po mincovňu. Vďaka pi. Jurenovej, choti vrch. radcu, pi. Bublíkovej, choti obv. notára a sl. Grandtnerovej, ktoré pečovali o občerstvenie závodníkov.“⁴⁷

Koniec roka 1932 a začiatok roka 1933 sa niesli v znamení nedostatku snehu, čím boli ohrozené všetky lyžiarske preteky.

„Obyvateľstvo je krajne vzrušené macošským sa chovaním prírody a očakáva ešte vždy nejaký nadprirodzený zásah, lebo s touto skutočnosťou sa nechce nijako spriatelieť.“⁴⁸

V januári 1933 prikryla krajinu biela perina a lyžiari mali možnosť pretínať kremnické pláne. Tak sa mohli konať, aj keď obmedzene, aj obľúbené lyžiarske preteky.

V dňoch 4. až 5. februára 1933 boli uskutočnené verejné krajinské preteky tatranského okruhu HDW, z ktorých museli byť vylúčené skoky pre nedostatok snehu. Pretekov sa zúčastnili aj žiaci na 3 km, kde druhé miesto obsadil Ernest Palatinus z Kremnice a tretie miesto Juraj Glietsch z Piargov. V kategórii chlapcov na 2 km získal prvé miesto Tomáš Tielesch z Piargov, druhé Tibor Štubňa z Kremnice a tretie miesto Albert Smekal ml. z Kremnice.⁴⁹

Najväčšou udalosťou spomínanej zimnej sezóny boli zemské sokolské lyžiarske závody v dňoch 25. a 26. februára, počas ktorých štartovali dorastenci v behu na lyžiach a žiaci zjazdovke pri prachárni na Revolte. V triede A aj B zvíťazili kremnickí žiaci Milan Hubáček a Ján Gindl.⁵⁰ Nedelňý skok na lyžiach bol vysielaný bratislavským rádiožurnálom. V rozhlase hovorila najmladšia kremnická lyžiarka, päťročná Zdenka Klosová:

„Pozdravujem vás menom najmladších lyžiarov v Kremnici. V Kremnici je mnoho lyžiarov, malých aj veľkých, lebo sa tu dobre lyžuje. Keď by ste nás videli, ako sa púšťame s vrškov, iste by sa vám to páčilo. Príďte sa pozrieť do Kremnice. Na zdar!“⁵¹

Tak ako už bolo spomenuté, lyžovanie napriek dobrým podmienkam v Kremnici pomaly upadalo. Zdá sa však, že to bol problém celého Slovenska. Preto Slovenská župa lyžiarska predložila návrh jednacieho poriadku odboru pre výchovu dorastu a mládeže pri technickom zbore Zväzu lyžiarov RČS. Účelom dorasteneckého zboru bolo starať sa o propagáciu lyžiarske-

Kremnickí vojaci - poručík Indrák, čatár Horák a vojak Knoll, členovia víťaznej bežeckej hliadky na celoštátnych pretekoch brannosti v Krkonošiach v roku 1934

ho športu, zabezpečovať riadny lyžiarsky výcvik dorastencov a mládeže zväzu, zaopatrovateľ nemajetných lyžiarskymi potrebami a získavať k tomu prostriedky, starať sa o lacný prístup mládeže do hôr a ubytovanie v horách. Ďalej sa malo dbať na usporiadanie župných preborov dorastu a mládeže, usporiadanie prednášok pre dorast a zabezpečenie lacnej lyžiarskej literatúry pre mládež.⁵²

Môžeme sa domnievať, že problémom tej doby ne-

- jazda žiakov (mládeže) 13 – 15 roč. na 3 km,
- jazda pre dorastenky 15 – 17 roč. na 5 km,
- beh dorastenecký 16 – 17 roč. na 7 km združený a prostý,
- zjazd pre dorastencov na 3 km
- závod v skoku na lyžiach pre mládež a dorastencov – malý mostík.⁵⁴

V roku 1935 sa konali pre mladých športovcov v dňoch 2. a 3. februára lyžiarske preteky, ktoré organi-

Ozdravovne dr. Kleina v Kremnici: 1. Zvolenská dolina 650 m n. m. v. 2. Skalka nová ozdravovňa 1250 m. 3. Skalka chata 1280 m. Prospekty: Dr. Klein, Kremnica.	ŠTÁTNA MINCOVŇA V KREMNICI zhotovuje pre všetky príležitosti PLAKETY, MEDAILY, ODZNAKY.
HOTEL „JELEŇ“, KREMNICA Stredisko lyžiarov, turistov a všetkého spoločenského života. Penziový systém. Turistické ceny. HUDBA – TANEC.	LYŽIAROM A TURISTOM posluží dobrými JEDLAMI A NÁPOJMI FR. ŠTEKLÁČ, lahôdkárstvo a výčap v Kremnici. Údeniny fy A. Chmel, Praha a R. Schaner, Trenčín. Čaj po rusky zo samovaru.
VILLY GRÜNWALD, zubotechnictvo, KREMNICA. Prevádza odborne všetky zubotechnické práce. Lyžiarom 10% sleva.	Kremnická stavebná spoločnosť Ing. Kecek, Dr. Marhold, Dráb a spol. Kremnica. Vypracovala plány a rozpočty pre Šnejdárkov lyžiarsky most v Kremnici, ktorý bude najväčším mostom republiky.

Kremnické reklamy adresované hlavne lyžiarom a turistom, 30. roky 20. storočia

bol len nezáujem o lyžovanie, ale asi aj slabá finančná podpora športu. Vyplýva to z výpovede jedného nemeňovaného kremnického lyžiara adresovanej celej športovej verejnosti, ktorá bola uverejnená vo viacerých periodikách, z nej vyberáme:

„Načo však máme my Kremničania trainovať, keď náš klub nevyšle na žiadne závody. Na každú našu otázku, kam pojdeme, kde nás vyšlú, odpovedá sa nám vyhýbave: „Viete náš klub nemá peniaze atď.“ Na koniec musíme si všetky závody sami platiť. Prirodzené, že pre chudobného študenta finančná stránka závodov je vždy veľmi ožehavou otázkou. Chcemeli trainovať pred závodmi je poriadateľstvo hneď hotové s odpoveďou: „Vy skáčete, upravte si most sami.“ Po takomto prijatí myslím, že odíde závodníkovi chuť od všetkého.“⁵³

Západoslovenská župa Zväzu lyžiarov ČSR zorganizovala v Kremnici v dňoch 20. a 21. januára 1934 župný prebor a závod, kde sa mohli mladí členovia zväzu zapojiť do rôznych disciplín:

zoval Krajinský výkonný výbor sväzu junákov skautov rčs. pre Slovensko. Išlo o II. lyžiarske závody o skautské majstrovstvo Slovenska. Protektorát nad pretekmi prevzala Rada slobodného hlavného banského mesta Kremnice a pán Boček – okresný náčelník v Kremnici. Pri príležitosti pretekov vydala Štátna mincovňa pamätané odznaky.⁵⁵

Mesto Kremnica ako protektor pretekov poskytlo v mestskej lyžiarskej útulni na Skalke zdarma ubytovanie účastníkom pretekov aj rozhodcom. Mladí športovci si mohli zmerať svoje sily v týchto kategóriách:

- I. kat. do 14 rokov na 3 km,
- II. kat. 14 – 16 rokov na 5 km,
- III. kat. 16 – 18 rokov na 10 km,
- IV. kat. nad 18 rokov na 15 km,
- závod hliadok trojčlenných na 10 km pre členov starších ako 16 rokov,
- v skoku I. kat. do 18 rokov, II. kategória nad 18 rokov.

Účastník pretekov musel byť zaregistrovaný v Zväze junákov. Vklad na preteky bol päť korún.⁵⁶

Už mesiac po skautských pretekoch spolok Karpathenverein vypísal spolkové závody mládeže na 2. a 3. marca 1935. Juniori si zmerali sily v behu na 12 km, cezpoľnom preteku a skoku na Eleódovom mostíku. Propozície k týmto pretekom upozorňovali, že „počas závodov je zakázané fajčenie a pitie alkoholických nápojov pre závodníkov i dozorcov závodov.“⁵⁷

19. januára 1936 si mladí lyžiari zmerali sily na III. prebore župných závodov dorastu, ktoré zorganizoval Zväz lyžiarov republiky Československej, Župa západodoslovenská v Banskej Bystrici a KČST odbor Kremnica. Disciplíny boli vypísané pre:

- žiakov 13 – 15 ročných na 3 km,
- dorastencov 16 – 17 ročných na 6 km,
- závod v skoku združenom a prostom pre dorastencov.⁵⁸

Veľmi úspešné preteky boli konané v Kremnici za krásneho slnečného počasia s kategóriami pre mládež 24. januára 1937. Boli to preteky Západodoslovenskej župy Zväzu lyžiarov. Pre beh na lyžiach bola vytvorená nová trať so štartom v Bystrickej doline a cieľom na Štefánikovom námestí v Kremnici. Preteky obsahovali tieto disciplíny pre mládež:

- beh pre mládež na 3 km, tretie miesto získal E. Vestenický z KČST Kremnica,
- beh pre dorast na 6 km,
- skok prostý pre dorast,
- združený závod o prebor Západodoslovenskej župy pre dorast.⁵⁹

Mladí športovci si mohli svoje sily zmerať aj 20. a 21. februára 1937 na oblastných lyžiarskych závodoch sokolských žúp na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v disciplínach:

- preteky žiakov v zjazde na 2 – 3 km,
- preteky v skoku na lyžiach dorastencov z polovičného nábehu.⁶⁰

V polovici 30-tych rokov zorganizoval pre kremnické deti lyžiarske preteky obchodník Markievič. Každý účastník zaplatil štartovné 0,50 korún na čaj a drobné ceny. Víťazovi daroval pán Štroffek striebornú retiazku. Preteky vyhral Štefan Grosch, druhé miesto obsadil Ján Štroffek. Ako zaujímavosť uvedme na okraj (na základe spomienok Š. Groscha), že retiazku a napokon aj dodatočne prvé miesto získal J. Štroffek, údajne preto, aby hodnotná cena ostala v rodine.⁶¹

Kremnickí mladí športovci prekonávali prekážky doby a zúčastňovali sa pretekov aj mimo mesta, kde získavali skúsenosti i umiestnenia.

„Napriek takýmto úspechom treba pripomenúť, že lyžiarstvo predsa len nezaznamenalo taký vzostup, aký by sa bol očakával vzhľadom na dané prírodné podmienky. Už spomenuté organizácie slúžili buržoáznym, prípadne národnostným záujmom – vyhroteným najmä po roku 1933. Sociálne pomery širokých vrstiev obyvateľstva nedovoľovali nakúpiť pre deti pomerne drahý

výstroj a výzbroj. A druhá svetová vojna prerušila i tento vývoj.“⁶²

Poznámky:

- 1) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 460.
- 2) LAMOŠ, T.: Lyžiarska tradícia v Kremnici. In: Zpravidaj lyžiarske majstrovstvá Slovenska, 1959, s. 4.
- 3) WAGNER, E.: Ilustrovaný sprievodca kráľovským slobodným hlavným banským mestom Kremnica, 2003, s. 40.
- 4) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 55.
- 5) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 55.
- 6) KULHÁNEK, O. a kol.: Malá encyklopedie lyžování, 1987, s. 43.
- 7) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 56.
- 8) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 460.
- 9) FUSKO, Ľ.: 70 rokov organizovaného lyžovania v Kremnici, 1985, s. 4 – 5.
- 10) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 460.
- 11) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 80.
- 12) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 90.
- 13) JÁNOŠÍK, Š.: 50 rokov lyžiarstva v Kremnici, 1965, s. 15.
- 14) KULHÁNEK, O.: Zlatá kniha lyžování, 1989, s. 36.
- 15) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 462.
- 16) Informátor: Salátová Darina.
- 17) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 184.
- 18) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 184.
- 19) FUSKO, Ľ.: 70 rokov organizovaného lyžovania v Kremnici, 1985, s. 7.
- 20) Armádny generál Šnejdár o Slovenskom Semeringu – Kremnici. In: Športový týždeň, 22. 1. 1934, č. 3, s. 1, 2.
- 21) Program lyžiarskeho župného preboru. In: Horský náš kraj, 23. 1. 1937, č. 4, s. 3.
- 22) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 462.
- 23) Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej len MV SR), Štátny archív (ďalej len ŠA) v Banskej Bystrici pobočka Kremnica, fond Okresný výbor Československej telovýchovy Žiar nad Hronom (Ďalej len OV ČSTV ZH), archívna škatuľa (ďalej len škat.) 23.
- 24) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 469.
- 25) MV SR, ŠA v Banskej Bystrici pobočka Kremnica,

fond OV ČSTV ZH, škat. 23.

26) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 469.

27) BERČÍK, P.: Športové tradície Kremnice. In: Kremnica, 1992, s. 466 - 467.

28) FREMAL, K.: Zimný sen. Z dejín lyžovania v Banskej Bystrici a okolí do roku 1945, s. 6 – 7.

29) JÁNOŠÍK, Š.: 50 rokov lyžiarstva v Kremnici, 1965, s. 17.

30) TEREZČÁK, J.: Dejiny lyžovania na Slovensku 1860 – 1944, 1997, s. 88.

31) Prvé lyžiarske závody slovenských stredných škôl. In: Krásy Slovenska, roč. VIII, 1929, č. 3, s. 76-77.

32) Prvé tohoročné lyžiarske závody v Kremnici. In: Slovenský večerník, 29. 1. 1930, č. 27, s. 4.

33) Druhé slovenské stredoškolské lyžiarske závody v Kremnici. In: Slovenský večerník, 23. 1. 1930, č. 21, s. 4.

34) Druhé lyžiarske závody slovenských stredných škôl. In: Slovenský večerník, 28. 2. 1930, č. 57, s. 4.

35) MV SR, ŠA v Banskej Bystrici pobočka Kremnica, fond Mestský úrad (Ďalej len MsÚ) v Kremnici 1923-1945. Administratívna agenda spis č. 70/930, škat. 47.

36) III. veľké stredoškolské lyžiarske závody v Ružomberku. In: Slovenský večerník, 18. 3. 1931, č. 48, s. 4.

37) Najväčšie tohoročné lyžiarske závody v Banskej Bystrici. In: Slovenský večerník, 11. 2. 1931, č. 41, s. 4.

38) Veľký lyžiarske závody v Kremnici. In: Slovenská krajina, 29. 1. 1932, č. 23, s. 5.

39) Prvé veľké lyžiarske závody v Kremnici. In: Pondelok, 25. 1. 1932, č. 4, s. 8.

40) Senzačné lyžiarske závody o majstrovstvo hluchonemých v Kremnici. In: Slovenská krajina, 4. 3. 1932, č. 53, s. 5.

41) Opäť lyžiarske závody na Kremnicku. In: Slovenská krajina, 19. 3. 1932, č. 66, s. 3.

42) I. domáce lyžiarske závody pre Kremnicu a okolie. In: Pondelok, 8. 2. 1932, č. 6, s. 7.

43) MV SR, ŠA v Banskej Bystrici pobočka Kremnica, fond MsÚ Kremnica 1923 – 1945. Administratívna agenda spis č. 829/31, škat. 23.

44) I. domáce lyžiarske závody pre Kremnicu a okolie. In: Pondelok, 8. 2. 1932, č. 6, s. 7.

45) I. domáce lyžiarske závody pre Kremnicu a okolie. In: Kurýr, 25. 2. 1932, č. 8, s. 4.

46) I. domáce lyžiarske závody pre Kremnicu a okolie. In: Slovenská krajina, 25. 2. 1932, č. 46 s. 4.

47) I. domáce lyžiarske závody pre Kremnicu a okolie. In: Slovenský večerník, 24. 2. 1932, č. 46, s. 4.

48) Vianoce na Slov. Semeringu. In: Slovenská krajina, 25. 12. 1932, č. 287, s. 12.

49) Prvé tohoročné lyžiarske závody v Kremnici. In: Slovenská krajina, 7. 2. 1933, č. 31, s. 4.

50) Skvelý úspech zemských sokolských lyžiarskych závodov v Slovenskom Semmeringu – Kremnici. In: Slovenská Krajina, 28. 2. 1933, č. 49, s. 4.

51) Skvelý úspech zemských sokolských lyžiarskych závodov v Slovenskom Semmeringu – Kremnici. In: Slovenská Krajina, 28. 2. 1933, č. 49, s. 4.

52) Zo slovenskej župy lyžiarskej. In: Športový týždeň, 1. 12. 1931, č. 48, s. 3.

53) Poznámka kremnického lyžiara. In: Slovenská krajina, 27. 2. 1932, č. 48, s. 5.

54) Prebor západoslov. župy Sväzu lyžiarov ČSR a župný závod v Kremnici. In: Športový týždeň, 15. 1. 1934, č. 2, str. 4.

55) Skauské lyžiarske závody v Kremnici. In: Športový týždeň, 28. 1. 1935, č. 4, s. 7.

56) MV SR, ŠA v Banskej Bystrici pobočka Kremnica, fond MsÚ Kremnica 1923 – 1945. Administratívna agenda spis č. 20/934, škat. 86.

57) MV SR, ŠA v Banskej Bystrici pobočka Kremnica, Príručná knižnica.

58) MV SR, ŠA v Banskej Bystrici pobočka Kremnica, fond MsÚ Kremnica 1923 – 1945. Administratívna agenda spis č. 86/936, škat. 90.

59) Župné prebory v Kremnici. In: Športový týždeň, 25. 1. 1937, č. 4, s. 3.

60) Pred veľkorysým lyžiarskym podnikom v Kremnici. In: Športový týždeň, 15. 2. 1937, č. 7, s. 6.

61) Informátor: Grosch Štefan.

62) JÁNOŠÍK, Š.: 50 rokov lyžiarstva v Kremnici, 1965, s. 19.

Aus der Geschichte des Skisports in Kremnica vom seinen Anfängen bis zum Beginn des zweiten Weltkriegs

Seit Mitte des 19. Jahrhunderts begann die Entwicklung des Skisports auch in Kremnica und seiner Umgebung. Zu Beginn wurden hier verschiedene Skiausbildungen organisiert. Der erste Kurs fand im Jahr 1912 statt, und zwar unter der Leitung des bekannten Skiexperten Georg Bilgeri. Teil des Kurses im Jahr 1914 waren die ersten gesamtungarischen Wettbewerbe im Langlauf und Skispringen. Eine vorrangige Stellung erlangte Kremnica auch bei der Organisierung spezieller Kurse von Mittelschulprofessoren (1917). In Kremnica existierten in der Vergangenheit mehrere Sprungschanzen, von denen die erste in den Jahren 1922 – 1923 erbaut wurde. Nach der Gründung der Tschechoslowakischen Republik wurde die Entwicklung des Skisports in Kremnica durch tschechische Beamte, Lehrer und Offiziere positiv beeinflusst. In diesem Zeitraum entstand in der Stadt ein Skiverein, der dem Verein der Karpatendeutschen (Karpatenverein) zugeordnet war. Dank der Lehrer des Gymnasiums entwickelten sich auch die Skiaktivitäten der Jugend. Im Jahr 1929 fand in Kremnica der erste Skiwettbewerb der slowakischen Mittelschulen statt. Die Skigruppe beim Klub der tschechoslowakischen Touristen organisierte den ersten Wettbewerb in Kremnica im Jahr 1932. Im nachfolgenden Jahr fand hier der örtliche Skiwettbewerb des Sportvereins Sokol statt.

Dramatické ukončenie rafinácie zlata a striebra na Slovensku (v Kremnici)

Richard Kafka

Oddeľovanie zlata a striebra z rúd vytážených na území bývalého horného Uhorska a delenie zlata a striebra navzájom bolo v minulosti veľkým výrobným tajomstvom, ktoré si jednotliví majstri, prípadne aj ich rodiny, chránili. Celé stáročia sa operácia rafinácie alebo lúčenia zlata realizovala v Mincovni Kremnica, a tak ako išiel technický pokrok, tak sa menila aj technológia. Najskôr to bola cementácia suchou cestou, potom nasledovalo hydrometalurgické lúhovanie pomocou kyseliny dusičnej a sirovej. Touto technológiou sa v mincovni pracovalo ešte v tridsiatych rokoch 20. storočia.

V 19. storočí však boli objavené nové spôsoby výroby a rafinácie kovov. Umožnili to také vynálezy ako rozklad látok elektrickým prúdom anglickým bádateľom Humpřym Davym roku 1808, ale najmä vynález dynamy Wernerom von Siemensom roku 1866, ako zdroja jednosmerného elektrického prúdu. Táto etapa znamenala rozvoj elektrometalurgie a treba povedať, že huty na vtedajšom Slovensku nezaostávali a už v roku 1884 bola ako druhá v Európe a prvá v Uhorsku uvedená do pokusného chodu elektrolytická rafinácia medi v Kluknave pri Krompachoch.

Zavedenie technológie elektrolytickej rafinácie

V roku 1935 bola zavedená v Štátnej mincovni Kremnica moderná technológia elektrolytickej rafinácie striebra a zlata. Inštalácia tejto technológie znamenala významné zlepšenie ekonomiky mincovne. Myslím si, že aj zo súčasného pohľadu ide o progresívnu technológiu. Elektrolytická rafinácia pracovala hneď po zavedení na dve smeny a v prvom roku sa vyrafinovalo 758 kg rýdzeho zlata a 20 580 kg striebra.

Keďže to bola v tom čase moderná progresívna technológia, dovoľujem si uviesť jej stručný popis. Elektrolyza striebra metódou Möbius (zariadenie bolo zakúpené od firmy Siemens-Halske Berlin) sa realizovala v kameninových nádobách, v ktorých boli na spoločnom nosníku zavesené anódy zo striebra so zložením 95 % striebra, 4 % zlata a 1 % medi. Medzi anódami boli zavesené katódy – katódové plechy z elektrolytického striebra. Vzdialenosti medzi elektródami boli 6 cm. V spodnej časti elektrolytickej nádoby bol 25 cm vysoký priestor, v ktorom bola umiestnená skrinka potiahnutá plátnom, v nej sa zhromažďovali kryštály striebra vylučované na katódach, z ktorých boli pravidelne odstraňované drevenými stierkami. Anódy boli obalené bavlennými vreckami slúžiacimi na usadzovanie anódového kalu, ktorý obsahoval najmä zlato, meď, olovo a cín.

Ako elektrolyt sa používal dusičnan strieborný (Ag-

NO₃) s koncentráciou 2 – 3 % a voľná kyselina dusičná s koncentráciou 2 %. Koncentrácia medi, ktorá prechádzala aj do elektrolytu nesmela prekročiť 6 %, v prípade, že sa tak stalo, musel sa elektrolyt vymeniť.

Elektrolyza pracovala s prúdom 300 ampérov pri napätí 1,2 voltu. Napätie stúpalo postupne ku koncu elektrolytického procesu na 3 volty. Zariadenie pracovalo na 2 smeny a denne sa vylúčilo 160 kg čistého striebra, ktoré sa dôkladne premývalo a tavelo do zliatkov. Dala sa dosiahnuť čistota 99,999 %.

Rafinácia zlata (metódou Wohl-Will) prebiehala následne tak, že anódový kal z elektrolytickej rafinácie striebra (obsahujúci v prípade zlato-striebra bohatšieho na obsah zlata až 25 % tohto drahého kovu) sa vyvaril v kyseline dusičnej a taval sa na anódy pre elektrolyzu zlata. Vyrábali sa dva druhy anód, tzv. silné s váhou okolo 0,72 kg a slabé s váhou okolo 0,38 kg.

Vlastný elektrolytický proces prebiehal v dvoch elektrolyzéroch pod prúdom 100 ampérov. V každom elektrolyzéri bolo 6 anód s váhou okolo 5 kg a 8 katód vyrobených zo zlatého plechu. Ako elektrolyt slúžil 5 % chlorid zlatitý (AuCl₃) s prebytkom 10 % kyseliny chlorovodíkovej (HCl). Elektrolyt sa pripravoval tak, že sa zlato rozpúšťalo v lúčavke kráľovskej a kyselina dusičná sa následne odparila.

Elektrolytická rafinácia prebiehala pri teplote 65 - 70 °C a vo dvoch elektrolyzéroch sa vylúčilo za 8 hodín 2,6 kg zlata, za dve smeny, teda 16 hodín, okolo 5,5 kg zlata. Vylúčené zlato bolo veľmi čisté, kompaktné a ďalej sa tavelo do zliatkov.

Do elektrolytu prechádzala platina a paládium. Irídium, olovo a striebro sa zhromažďovali v anódovom kale. Zatiaľ sa z archívnych materiálov nepodarilo zistiť, či sa tieto koncentráty ďalej spracovávali.

Dramatické ukončenie rafinácie zlata a striebra v Kremnici

Samozrejme, že pri viac ako 600-ročnom trvaní tejto výroby sa vyskytli rôzne etapy prosperity a ťažkostí. Jednak podľa toho, aké bohaté rudy na zlato a striebro sa ťažili a jednak negatívny vplyv mali najrôznejšie revolúcie a vojny. Poslednou takou negatívnou udalosťou bola druhá svetová vojna a obsadenie Kremnice nemeckou armádou.

Táto problematika však je už mimo témy tejto štúdie. V knihe o kremnickej mincovni vydané v roku 1978 ma zaujala pasáž, v ktorej sa uvádza: „Svoju tradičnú výrobu, t. j. lúčenie drahých kovov, musela mincovňa spolu so zariadením na elektrolyzu a so zásobami zlata

a striebra odstúpiť v júni roku 1956 národnému podniku Safina“. Národný podnik Safina mal sídlo v mestečku Vestec u Prahy. Zaujímali ma dôvody tohto prevodu, predsa len sa na Slovensku skončila viac ako 600-ročná tradícia špeciálnej hutníckej výroby. V histórii tejto výroby v Kremnici bol celý rad pokusov o jej preloženie do iných miest monarchie, ale to čo sa nepodarilo viedenskému dvoru, ani Maďarom po Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní, podarilo sa jedného júnového dňa roku 1956 vláde Československej republiky.

Pokúsil som sa aspoň čiastočne zrekonštruovať udalosti a dôvody, pre ktoré sa tak stalo. Mám k dispozícii ústne vyjadrenie istého zodpovedného pracovníka Štátnej banky Československej (ŠBČS), pobočky v Kremnici, ktorej bola Štátna mincovňa v Kremnici podriadená. Dotyčný mi povedal, že mincovňa mala pravdepodobne nejaké problémy so spracovávaním koncentrátov dodávaných Rudnými baňami, lebo ich spracovávanie prebiehalo pomaly a zostávali dlho na sklade. Štátna banka mala eminentný záujem na urýchlennom spracovávaní dodaného zlato-striebra, a tak riaditeľ pobočky ŠBČS osobne a samozrejme s komisiou viedol osobitnú evidenciu o vylúhovanom zlate. Granule prevážovali spolu s pracovníkom mincovne p. Mensatorisom a v plátených vreckách ukladali do trezorovej skrine. Fungoval tu systém dvoch kľúčiarov a trezor sa po každej manipulácii pečatil. Postupne bol spracovaný zo skladu všetok nahromadený koncentrát. Podľa vyjadrenia riaditeľa kremnickej pobočky banky: „Jedného dňa prišla prepravná čata ŠBČS za účasti ozbrojeného doprovodu a zlato bolo odvezené do trezorov banky“.

Navštívil som archív národnej Banky Slovenska (NBS) v Bratislave s cieľom zistiť, ako sa vlastne so zlatom manipulovalo. Podľa archívnych materiálov bol priebeh nasledujúci. Na manipuláciu s drahými kovmi platilo zákonné ustanovenie zák. č. 92/46 a zákona č. 107/53 Zb. (tzv. devízový zákon), podľa ktorých boli Rudné bane povinné do 10 dní od nadobudnutia odvieť vyťažené drahé kovy ŠBČS. Rudné bane však pri svojej výrobe získavali iba zlato-strieborné koncentráty, teda z hľadiska drahých kovov polotovary s obsahom zlata a striebra. Keďže neboli rafinériou, museli si tento polovar nechať spracovať v Štátnej mincovni v Kremnici, a to rafináciou a elektrolytickým odlúčením zlata a striebra. Zaujímavé bolo pre mňa zistenie, že poplatky za lúčenie si museli zaplatiť Rudné bane, ktoré boli povinné zlato a striebro odpredať ŠBČS. Táto forma finančného vysporiadania sa v socialistickom systéme volala „práca vo mzde“ a bola dosť bežnou. Mincovňa Kremnica účtovala za jeden kilogram rýdzeho zlata 600 Kčs a za jeden kilogram striebra 46 Kčs. Neskôršie kontroly ukázali, že mincovňa účtovala len okolo 50 percent skutočných nákladov (pre zaujímavosť, cena letenky do Vysokých Tatier bola v tom čase 35 Kčs).

Štátna mincovňa nebola pri rafinácii v žiadnom prípade partnerom štátu reprezentovaného Štátnou bankou Československou, ale iba sprostredkovateľom. Organi-

začne patrila Štátna mincovňa pod Ministerstvo financií v Prahe. Odkúpené drahé kovy od Rudných baní Banská Bystrica alebo od Kovohút Banská Štiavnica však boli aj po vyrafinovaní ponechávané v Štátnej mincovni, a to z dôvodu, že tieto boli používané k priemyselnému a dentálnemu spracovaniu. Spracovatelia rýdzeho zlata a striebra museli dostať špeciálne „odberné“ listy, ktoré vydávala Národná banka alebo ŠBČS.

Prax, že zlato zostávalo uskladnené v Mincovni Kremnica sa pravdepodobne zachovala z obdobia, keď bola mincovňa podriadená Národnej banke Slovenska v období Slovenskej republiky v rokoch 1939 - 1945. Vo viacerých archívnych materiáloch z archívu terajšej Národnej banky Slovenska sa uvádza upozornenie, že „...mincovňa v Kremnici sa chová, ako podľa predpisov NBS“, aj táto skutočnosť mohla byť malou zámienkou pri budúcich rozhodnutiach.

Elektrolytická rafinácia striebra a zlata začala v politicky zložitých päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia prinášať technické problémy. Nepodarilo sa mi ich však z archívnych materiálov identifikovať. Skutočnosťou je, že u nadriadených orgánov vznikala voči mincovni nedôvera. Už v roku 1954 žiadal nadriadený orgán spracovať všetko striebro a zlato do 200 kilogramových blokov a tieto zaslať do Prahy, no mincovňa na tento podnet nereagovala. V polovici roku 1955 vedenie ŠBČS v Prahe upozornilo Oblastný ústav v Bratislave, že mincovňa nevykazuje zásoby drahých kovov v rýdzich kovoch, ale aj v stave zatiaľ nevyklúčenom, čím je skresľovaná zásoba likvidného zlata a striebra, čo významne skresľuje celkové zásoby zlata. Navyše bolo zistené nesprávne financovanie podnikov dodávajúcich zlato-strieborné zliatky. V liste adresovanom Oblastnému ústavu v Bratislave zo 7. 7. 1955 sa uvádzajú konkrétne hodnoty zásob zlata a striebra v disponibilnom stave a v surovinách. Situácia bola nasledovná: z vykázaných zásob rýdzeho zlata 314,4 kg (zaokrúhlene) bolo vo forme rýdzich granúl len 12,5 kg a zvyšok 301,9 kg bol v nespracovanom stave: zlato-strieborné zliatky, kaly, anódy. Podobná situácia bola u striebra, kde bolo namiesto vykázaného množstva 6268,9 kg rýdzeho striebra, len 2136,0 kg v granuliach, v zliatkoch bolo 728,6 kg a 3384,2 kg bolo v dodaných surovinách od Kovohút (zlato-strieborné zliatky), anódach a podobne. Pražské ústredie žiadalo, aby do 30. 9. 1955 predisponovala Štátna mincovňa celú zásobu drahých kovov (razených aj nerazených) Hlavnej pokladnici drahých kovov do Prahy. Popísaný stav, pri ktorom sa zásoba kovov nachádzala v nespracovanom stave, nemohol nadriadený orgán uspokojiť. Práve naopak, okrem podozrení sa množili aj kontroly.

V materiáloch Archívu Národnej banky Slovenska je zaujímavý údaj o výrobe zlata a striebra v kremnickej mincovni v rokoch 1953 až 1955. V roku 1953 odovzdala mincovňa 231,6 kg zlata a 340,8 kg striebra, v roku 1954 to bolo 846,3 kg zlata a 1331,8 kg striebra, v roku 1955 udáva tabuľka údaje len do augusta - mincovňa

odovzdala 460,7 kg zlata a 560 kg striebra.

Koncoročnú kontrolu za rok 1955 vykonala komisia Ministerstva štátnej kontroly 31. 12. 1955 a tá zistila veľké nedostatky a nepresnosti v evidencii drahých kovov. V tejto správe sa navyše konštatovalo, že vznikli manká v zásobách drahých kovov a to nasledovne: podľa údajov hlavného účtovníka chýbalo mincovni 42 kg zlata a 638 kg striebra, podľa evidencie vedenia oddelenia výroby drahých kovov to bolo 28 kg zlata a 1071 kg striebra, dokonca podľa evidencie zákazníkov tu bol prebytok 11 kg zlata a 740 kg striebra. Túto správu akceptovalo aj vedenie Štátnej mincovne a na porade vedenia 21. 1. 1956 prijalo celý rad organizačných, ale aj personálnych opatrení. Okrem toho bol prijatý špeciál-

odovzdaní výroby do podniku Safina sa zistilo, že na sklade v mincovni sú suroviny (zlato-strieborné zliatky) s takou nízkou koncentráciou drahých kovov, že sú danou technológiou nespracovateľné.

Ďalšie spisy k tomuto problému sú už označené, ako „Dôverné“. A čoho sa vlastne týkajú?

Pražské ústredie 10. februára 1956 žiadalo, aby sa všetko zlato dostalo do disponibilného stavu a čo najskôr sa odoslalo do Hlavnej pokladnice ústredia v Prahe. Ďalej sa v spise uvádza, že mincovňa v Kremnici sa už rafináciou v ďalších rokoch nebude zaoberať.

V liste pražského ústredia Oblastnému ústavu v Bratislave zo dňa 7. marca 1956 sa nariaďovalo, že Štátna mincovňa už nebude mať k dispozícii skôr určených 60

Areál kremnickej mincovne v nároží námestia v Kremnici, pohľadnica z cca 30. rokov 20. storočia

ny príkaz podnikového riaditeľa. Zaujímavé je, že podľa zápisu neboli prijaté žiadne opatrenia na zlepšenie technických podmienok výroby, hoci sa v materiáloch často uvádzajú výrobné problémy v oddelení rafinácie zlata a striebra. Celkom úmyselne nemenujem žiadne konkrétne osoby.

V archíve Štátnej mincovne sú uložené aj zápisy z prejednávania plnenia plánovaných úloh a jednoducho možno konštatovať, že mincovni sa nedaril plniť plán a asi preto zaviedla nový ukazovateľ „Hrubá hodnota výroby bez rafinácie zlata a striebra“ (HHD), včítane zlata a striebra a bez výroby zlata a striebra. Pokiaľ sa ukazovateľ včítane zlata a striebra plnil na 82 - 85 %, tak ukazovateľ bez zlata a striebra na 108 - 110 %. Jednoduché porovnanie poukazuje na nepomer v tomto ukazovateli a naznačuje technické a pravdepodobne aj surovinové problémy výroby čistého zlata a striebra. Nakoniec po

kg zlata, ale len 15 kg, ktoré si bude musieť odkúpiť, súčasne sa v liste prvý raz uvádza (z doteraz prístupných archívnych materiálov), že v roku 1956 sa bude zlato a striebro vytážené v slovenskej oblasti rafinovať pre dispozičný fond ministerstva financií v národnom podniku Safina, Vestec, podnik Jesenice u Prahy, podobne ako to bolo so zlatom z českej oblasti. Bola o tom upovedomená aj Hlavná správa ťažby farebných kovov.

Postupne sa začal odvoz drahých kovov zo Štátnej mincovne do Prahy. Podľa zápisu z 23. júna bolo pri druhom odvoze drahých kovov (4.- 6. júna) odvezených 114, 609 kg čistého zlata a 1908, 3841 kg čistého striebra. V tomto zápise sa spomína aj dohoda z februára 1956 o presune rafinačnej výroby do Safiny Vestec. Žiaľ, tento zápis sa nepodarilo zatiaľ v archívoch nájsť.

Nikde sa nenašli dokumenty o tom, ako sa neskôr vyrovnali manká, ktoré odhalila Komisia Ministerstva

štátnej kontroly a nález ktorých vedenie mincovne akceptovalo. Skutočnosťou je, že celý presun zlata a vôbec celej výroby trval niekoľko mesiacov a za toto obdobie sa nenašiel žiaden spis, kde by bol aspoň naznačený nejaký odpor proti presunu výroby drahých kovov. Na druhej strane bol v tomto období vedený proces s vedením mincovne a na 9. júla 1956 bolo vypísané súdne prejednávanie. Ako som už skôr uviedol, bolo to politicky veľmi ťažké obdobie, ale táto téma si vyžaduje iný, samostatný priestor.

Použitá literatúra a pramene:

- Archív Národnej banky Slovenska, fond Povereníctvo financií - devízový odbor, škatuľa 167.
- Česká národní banka, fond ŠBČS – S VII/a-242, škatuľa 116, Kovy drahé Kremnica a slovenská oblasť.
- Archív Mincovne Kremnica, š. p., škatuľa 1956/1.
- Súkromný archív R. Kafka, list J. J. zo dňa 16. 12. 2005.
- KAZIMÍR, Š. – HLINKA, J.: Kremnická mincovňa 1328 - 1978. Vydavateľstvo Osveta, Martin 1978.
- Dejiny hutníctva na Slovensku (výroba zlata a striebra). Banská agentúra, Košice 2006.

Dramatisches Ende der Raffination von Silber und Gold in Kremnica

Die Raffination von Gold und Silber war jahrhundertlang untrennbar mit der Münzanstalt von Kremnica verbunden.

Die Trennung von Edelmetallen erfolgte mittels mehrerer Technologien. Die neueste davon war die im Jahr 1935 eingeführte Technologie der elektrolytischen Raffination.

Im Jahr 1956 wurde jedoch die Raffination von Gold und Silber in den Betrieb Safina in Vestec bei Prag umgesiedelt.

Damit endete die mehr als 600-jährige Trennung von Edelmetallen in Kremnica. Es gab mehrere Gründe für die Beendigung der Raffination in Kremnica, wobei sich der gesamte Prozess in den politisch sehr komplizierten 50er Jahren des 20. Jahrhunderts abspielte. Einerseits traten Probleme mit der Lieferung von Konzentraten aus den Bergwerken auf, und es gab auch verschiedene technische Probleme, und andererseits wurden in der Münzanstalt Mängel bei der Erfassung von Edelmetallen festgestellt.

Der Prozess des Umzugs der Produktion nach Tschechien dauerte mehrere Monate, und auf slowakischer Seite protestierte niemand dagegen.

Kremnický letopis 2/2011

annales cremnicienses

časopis o dejinách Kremnice a okolia

ročník 10, číslo 2 (december 2011)

celkovo 20. číslo časopisu, prvých 9 čísel vyšlo pod názvom Kremnický rumaj

vychádza 2-krát do roka

cena 1,50 eur

na vydávanie časopisu sa vzťahujú ustanovenia autorského práva

vydavateľ: občianske združenie SOS Kremnica – nezisková organizácia venujúca sa histórii a pamiatkam mesta Kremnice a jeho okolia, IČO: 37823671

adresa redakcie: Štefánikovo námestie 11/21, 967 01 Kremnica, SR

kontakt: 0915 824 518, danielkianicka@yahoo.com

redaktor, zostavovateľ, redakčné a grafické spracovanie: Daniel Haas Kianička

odborná spolupráca: Magdaléna Kamhalová

fotografie: Daniel Haas Kianička

tlač: P+M Turany

náklad: 200 ks

registračné číslo časopisu: EV 4158/10

ISSN 1336-8133

Ako dobrovoľná nezisková organizácia uvítame akékoľvek **finančné príspevky** na vydávanie časopisu, prispieť môžete priamo v sídle redakcie alebo v malebnom kremnickom medzibráni, kde sa nachádza pobočka VÚB - číslo nášho účtu je 1481324851/0200.